CİLT : 23 MAYIS 1976 SAYI : 272

yeni ufuklar

NEJAT SOYER — Gökte Üç Kırlangıç

Prof. FEHMİ YAVUZ — Vay Mübarek Hayvan Vay

AFŞAR TİMUÇİN — Asık Suratlı Sanat

SAMİ N. ÖZERDİM — Okuyucu Mektupları

BURHAN ARPAD — «Günügününe»nin Sonu

İSMET Z. EYUBOĞLU — Divan Geleneği

DEMİR ÖZLÜ — L. Althusser'e Karşı

SAMİ KARAÖREN — Kısıtlı - Kısıntılı

BÜLENT HABORA — Hitler'den PTT'ye

VEDAT GÜNYOL — Uzak Yakın Anılar II

HÜSEYİN ERDEM — N. Hikmet Uyarlamaları

ERKUT SEZGİN — «Anlam» Kavramı

PRENS LUTFULLAH — Bir Soruşturma IV

YIL : 1976 YENİ SAYI : 272

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN
(1914 - 1953)

GÖKTE ÜÇ KIRLANGIÇ

Nejat Soyer

Hızlı yazmak, yavaş yazmak, kolay yazmak, güç yazmak... Zweig kolay yazarmış, Flaubert ise uzun süre uğraşırmış romanlarıyla. Cervantes, Don Kişot'u toplam ondört yılda tamamlayabilmiş...

Bir başka yönü var yazmanın; hani, aklınızı doldurmuştur yazacaklarınız. Dilinizin ucundadır, söyleyemezsiniz, kalem önünüzde donar kalır, gözünüzü kapasanız, yazdıklarınızı okuyacaksınız belki, öylesine hazırdır her şey. Elinizde kalem bekler, önünüzde kâğıt, kül tablası dolar taşar. Yazamazsınız.

Yazamıyorum ben de. Herşey hazır önümde, notlar, alıntılar, anılar. Şenlikli, şakalı bir konu; istiyorum ki, okuyanı bıyık altından güldüren bir yazı olsun. Olmuyor, notlar, alıntılar bir yanda bekliyor, yazı bir yanda yürüyor, kendi kendine. Zorlasam kendimi, planladıklarımı yazabilirim belki. Doğru olur mu?.. İnsanların, yaşıtlarımın ya milyoner edildiği ya da öldürüldü-

ğü ve yaşama hakkının pısırıklara, canilere tanınır olduğu bir ülkede...

Korkmuştum, ne yalan söyleyeyim. Karşı apartmanda oturan aile olanı biteni anlatınca, kanım çekilmişti. Bir gece evlerine dönerlerken, bizim sokağın karanlığında, evlerden sızan ışıkların sönüklüğünde, iki-üç kişi görmüşler, burun buruna gelince. Biri bizim katı gözlemekte, biri çıkmaz sokağın karanlığına sinmiş. Ne aradıklarını sormuş kadıncağız. Bir itişmedir başlamış. Bunu insana Rusya'da bile sormuyorlar, diye çullanmışlar kadının üstüne. Başkaları eklenmiş, kapı gölgeliklerinden. Kadının çığlıklarına kocası, komşusu koşmuş. Kaçıp gitmiş, karanlık köşelerin kahramanları (.).

Düşündük, yontucu arkadaşımla. Biz, öyle dövülecek, öldürülecek kadar önemli kişiler değildik. Belki başkasını bekliyorlardı, diye korkumuzu bastırdık. Ama, bir süre o saatlerde evden çıkarken, eve dönerken yüreğim küt küt attı, şu köşede mi, şu kuytuda mı... Yasaları olan bir ülkede miydim, yoksa her kuytulukta aç, yırtıcı bir hayvanın pusu kurduğu vahşi ormanlarda mı?

Leyleklerin göçünü, geçen yılın yaz sonunda, bu pencereden izlemiştim. Gökyüzünde dönüp duruyorlardı. Birer ikişer başkaları katılıyordu, gökyüzündeki kalabalığa. Sıcak ülkelere hepsi birlikte gideceklerdi. Onlar için yaşanmaz olan yerlerden kaçıyorlardı, sonra yine gelmek üzere. Yaşanmaz olan yerden insan kaçamıyor, bırakıp gidemiyor orasını. Birşeyleri değiştirmek, düzeltmek,yaşanır yapmak istiyor, herkes için. Leylekler yine geliyor, yine gitmek üzere, bir başka yerden kaçıyorlar yine. Onlar yokken, burada neler oldu, kaç kişi kurşunu duydu alnında, sırtının ortasında?

Çocukken, lojmanında kaldığımız hastaneye yaralılar gelirdi. Adlî olayları almazdı orası, ilk yardımı yapar, devlet hastahanesine yolardı. Çok gördüm kanı, kanlanmış, ezilmiş insanları. Bilirim kan kokusunu, insanın inleyişini çok duydum. Gasılhane nasıl kokar, ölümün sessizliği nedir bilirim. Alışkınım sanıyordum kan kokusuna, ölüye. Aldanmışım...

Hep ilgimi çekmiştir, doğum öncesi, doğum anı. İnsan, doğum öncesi anasının karnındayken, görebilse çevresini, izleyebilse. Doğumunu anımsayabilse, o, en kısa, en zor yolculuğu. İnsanı, masayı, ışığı, ilk kez gördüğü an kalabilse, aklında... Şimdi, derisine değdiğinde, etine girdiğinde kurşun, bu acı nasıldır, nedir, merak ediyorum. Savaşta filân değil, otobüs beklerken ya da sevgilisiyle buluştuğu anda. Nasıl bir acıdır? İğne batmasından, akrep sokmasından çok başka olmalı, çok haince, çok korkunç. İnsandan gelen acı olduğu için. Beynin, o görkemli varlığın, kendi bulup geliştirdiği bir küçücük mermiyle darmadağın oluvermesi...

Örümcekleri hiç sevmem. Hemen her canlıyı severim, yılanları, akrepleri bile; ama, örümcekleri hiç sevmem. Şu, kuytu, nemli köşelerde ağını kurup, içine yerleşen sinsi yaratıkları. İşi gücü, o ağı göremeyen, takılan yaratıkların üstüne atlayıp kanını içmek. Kuytularda pusu kurarlar, kan beklerler, ışığı görünce kaçarlar. Eskimiş, kullanılmaz olmuş, işi bitmiş yerlere yerleşir, örümcek ağları. «Örümcek bağlamış» denir böyle yerler için. «Örümcek kafalı» denir... Örümcek ağları, örümcek kafalılar, kuytular, karanlıklar...

... Yazı yürüyor, kendi kendine. Dağılıyor, karışıyor, aynı yerde dönüyor bir süre. Kafamdaki yazıdan,

alıntılardan bağımsız. Ölen insanların etindeki yüzlerce kurşun toplanıp beynimi dağıtmış gibi. Ama, karamsarlıktan eser yok, gözyaşından da. Öylesine, yazıyorum. Düzensiz, dağınık...

Gökte üç kırlangıç, yüzlerce ölü yerde. Kuytularda örümcek ağları, ışık çölü, kan ırmağı. Biliyorum ama, güneş orada, bulutların ötesinde...

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Asrileşen Köy* (Karikatürler): Ferruh Doğan. Cem Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1976, 15 TL.

o *Sosyalizmin Güncel Meseleleri:* Troçki. Çeviren: Yılmaz Öner. Suda Yayınları, İstanbul 1976. 35 TL.

o *Sanayileşme ve Türkiye* (100 Soruda): Özlem Özgür. Gerçek Yayınevi, No. 48, İstanbul 1976. 25 TL.

o *Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi:* 10. fasikül ile tamamlandı. İsteme adresi: Gelişim Yayınları: Şafak sokağı, 2 Nişantaş - İstanbul. Her fasikülün fiyatı 10 TL.'dır.

o *İnsanlar ve Mucizeler:* W Keller. Türkçesi: Esat Uermi. Koza Yayınları, İstanbul 1975. 30 TL.

o *Kirli İşler İmparatorlukları:* Ovid Demaris. Türkçesi: Lâle Burak. Koza Yayınları, İstanbul, 1976 40 TL.

o *Cinsiyet Üzerine:* Sigmund Freud. Çeviren: Ali Avni Öneş. Koza Yayınları, İstanbul 1975.

o *Tohum ve Saman:* Mitterand. Çeviren: Füsun Dinçer. Koza Yayınları, İstanbul 1975. 20 TL.

o *Alplerin Türküsü:* Vassil Bikov. Çeviren: Nejat Çetinok. Koza Yayınları, İstanbul 1974. 17,5 TL.

VAY MÜBAREK HAYVAN VAY

Prof. Fehmi Yavuz

20'nci yüzyılın başına kadar, Anadolu'da Müslümanlarla Rumlar, Ermeniler, Yahudiler... yan yana, fazla hır-gür çıkarmadan yaşayıp gitmişlerdir. Akdeniz kıyısındaki büyükçe kentlerimizin birinde, ilişkilerin bozulmadığı bu dönemde, diyelim 80, ya da 100 yıl kadar önce bir hocanın, işadamı ve de çiftlik sahibi bir Rum komşusu vardır. Bunlar ailece sık sık bir araya gelirler, yerler içerler.

Rum komşu hoca efendinin 5 - 10 sarılirasının olduğunu öğrenmiştir. Bir gün bu parayı nemalandırmak, işletip çoğaltmak için hocadan ister. Hoca efendi çok güvendiği komşusuna, çekinmeden parasını verir. Komşusu banka değildir, bankacı değildir, tefeci değildir. Paranın haram olan faizle nemalandırılması da aklının köşesinden geçmez.

Bir yıl kadar sonra komşu, üç sarılirayı, o yılın neması olarak hoca efendiye verir. İşletilmeyen para, durduğu yerde çoğalacak değil ya. Bunu daha önce kendisinin neye akıl etmediğine üzülse de, ziyanın neresinden dönülse kârdır, diyerek, üç sarılirayı, yine yalnız kendisinin bildiği bir yere saklar.

Bir yıl kadar sonra Rum komşu, hoca efendiye altı sarılira verir, bu da geçen yılın neması der. Hocanın gözleri parlamıştır, ama pek belli etmek istemez. Rumların işadamı olduğunu, para kazanmasını iyi bildiklerini söyleyerek, komşusunu övmek ister, buna da dili varmaz. «Bu dünya onların ise, öteki dünya (ahret) bizim» der ve konuyu kapatır.

Hoca efendinin 10 sarılirası iki yılda, nerede ise iki katına yükselmiştir. Rum komşu sağlamdır. Ana parayı istediği zaman geri verecektir. İstemeye de gerek yoktur. Mahalle mektebinde okuttuğu çocukların getirdiği haftalıklarla, indirdiği hatimlerden, okuduğu mevlütlerden, yıkadığı ölülerin yakınlarından aldığı paralarla (iskatçılıkla) geçinip gitmektedir. Ramazanın zekâtını, fitresini de bunlara eklemek gerekir. Öte yandan masrafı da çok azdır, Hoca efendinin. Mutfaklarında çokcalık yemek pişmez. Hemen her gün bir yere çağrılır. Hocanın yalnız gittiği yerlerden, eşi ve çocukları için evine yemek gönderilmesi geleneği yaygındır. Arada bir canı baklava, börek, helva... istediğinde, mahalle mektebindeki çocuklardan varlıklı olanları azarlarken şöyle der: «Ülen anasının böreğini, katmerini, helvasını... yediğimin oğlu». Çocuk eve gidince anasına, babasına bunu ulaştırır. Hoca azarlama sırasında baklava, börek, kadayıf, sarıburma... dan hangisini söylemişse en kısa zamanda evine gönderilir.

Hoca efendi üçüncü yılın nemasını getirdiğinde, Rum komşusuna parayı nasıl işlettiğini sormağa karar vermiştir. Daha fazla beklemeyecektir. Körşeytan, neye şimdiye kadar sormadım, bu kez sormalısın diye dürtükler durur.

Gün gelmiştir. Bu kez komşu 10 sarılirayı hoca efendinin avucuna sayar. Hoca: sağol komşu. Bu değirmenin suyu nereden geliyor, onu da anlatıver... gibi sözlerle merakını dile getirir.

Rum komşu da bunu beklemektedir. Ona göre hoca efendi bu merakını ortaya koymakta geç bile kalmıştır. Söze nereden başlayacağını o da çoktan tasarlamıştır. «Hoca efendi kızmayacağına söz ver, ondan

sonra anlatayım» der. Bu sözü aldıktan sonra «senin 10 lira ile beş dişi domuz aldım» deyince hoca hemen ağzından köpükler saçarak, «ne yaptın, ne yaptın...» diye bağarmağa başlar. Rum komşu, hocaya, kızmamak için verdiği sözü hatırlatır. Hocayı yumuşattıktan sonra devam eder:

«İlk yıl beş dişi domuz 25 yavru verir. Bunlardan erkekleri besileyip sattım, dişileri damızlık ayırdım. Çoban, yem, bakım... parasını karşıladıktan sonra sana üç sarılira getirdim. İkinci yıl da, masraflar çıktıktan sonra altı sarılira kaldı, onu da sana verdim. Bu yıl, biraz önce 10 sarılira aldın. Şimdi bizim çiftlikte senin 3 damızlık hayvanın var. Gelecek yıl bunların neması herhalde 2 sarıliradan aşağı olmaz» der.

Hoca efendi hem söz verdiği için, hem de 10 sarılira ile nelerin yapılabildiğini öğrenmek için, Rum komşusunu sessizce dinlemiştir. 5 domuzun 30'a çıktığını, gelecek yıl 20 sarılira nema beklendiğini öğrenince, kendisini tutamaz: «Vay mübarek hayvan vay» deyiverir.[1]

Ömer Hayyam'ın şu sözleri, gerçekçiliğin sırrına eren, hoca efendinin davranışına ne kadar uygun düşüyor:

Bir elde kadeh bir elde Kur'an
Bir helâldir işimiz, bir haram
Şu yarım yamalak dünyada
Ne tam kâfiriz, ne tam müslüman.

---

1 *Bu öyküyü 20 yıl kadar önce, orta büyüklükteki bir ilimizin Demokrat Parti Başkanından dinledim.*

ASIK SURATLI SANAT

Afşar Timuçin

Sanatta asık suratlılık bir geri kalmışlık belirtisidir. Gerçekte bütün asık suratlılar dünya etkinliklerinin dışına düşmüş insanlar değiller mi? Dünyalı olmayı beceremeyen kişi gülmemeyi becerir. Bilge kişi en katı gerçeklikleri bildirirken bile gülümser. Gülümsemek hem yaşamla uyuşmaktır, hem yaşamla hesaplamaşktır: gülümsemek yaşam karşısında bir gevşekliği değil, yaşam karşısında bir bilinçlenmişliği ve kararlılığı ortaya koyar. Ancak kendine inanan, kendine güvenen adam gülümser. Gülümsemek bir şeyin iki ayrı yüzü gibi duran iki kaba duyarlılık durumunun, kahkaha atmayla surat asmanın tam karşısında yer alır. Gülümsemeyen insanlar acı çeken insanlar olmaktan çok, acı çektiren, acı çektirmeyi isteyen insanlardır. Gerçek duyarlılık, ince duyarlılık güler. Gerçek sanat gülümseyen sanattır; bilinçlenen, bilinçlendirmeye çalışan, dönüşümler tasarlayan, dönüşümler getiren sanattır; insanı anlamak için, insana anlatmak için güleryüzle didinip duran sanattır. Her asık suratlılık bir vermeden alma kolaylığına dayanır. Büyük ciddilikler büyük sululukları örtbas etmek için yaratılmıştır. Molière kadar gerçekçi olabilmek için Molière kadar gülebilen, Molière kadar güldürebilen biri olmak gerekirdi.

Gülümsemeyi unutan sanat bilgiçleşir, giderek bunaklaşır. Böyle bir sanat örneğin halkı halkçılık adına kandırmaya yarar da, insana insanla ilgili bir gerçekliği açık etmeye yaramaz. Gülümsemek nasıl kahkaha atma ve surat amsa ikilisinin karşısında yer alıyor-

sa, bilge kişi de bilgiç kişinin tam karşısında yer alır. İnsanları insanlıktan uzaklaştırmak istiyorsanız, onları gülmeyen, gülemeyen insanlar durumuna indirgeyin. Bilgiç kişi her şeyi bilen kişidir, bu bildiği her şeyi asık suratlılıkla yada ona benzer bir şey olan sırıtkanlıkla ona buna öğretmeye çalışan kişidir. Bilgiçlik yılışır ama gülmez. Bilge kişi, bilen kişi değil de bilmeye çalışan kişidir. «Bilge kişi her şeye şaşan kişidir» der Gide. Sanatın bir görevi varsa, bu, insana büyük, çok büyük doğruları göstermek değil (yok böyle doğrular), ama insanı büyük küçük tüm doğruları arama yolunda istekli ve yetenekli kılmaktır. La Fontaine yazdığı masalları binbir çocuklukla süslemeseydi, masallarındaki o bildirileri kim yiyip yutabilirdi? Onca çocukluğa karşı her birinde bir çokbilmişlik, bir asık suratlılık, bir yıldırıcı öğreticilik yatar o masalların.

Oysa ilk bakışta büyük doğrular, büyük bilmişlikler, büyük bildiriler sunar gibi duran La Rochefoucauld, çağıyla gülen, çağıyla güldüren bir ağzı —sütten— yanmış kişidir. Yaşamın temeline insan eliyle yerleştirilen gerçeği biliyordu: «Erdemlerimiz çok zaman kılık değiştirmiz erdemsizliklerdir.» Bu gerçeğe erdiniz mi gülümsersiniz. Gülümsemek acı çekmeyi yükümlenmek, başkalarının sancısına katılmayı göze almaktır. Her şeye hem ayrıştırıcı, hem bileştirici ama her şeyden önce eleştirici ve yargılayıcı gözle bakan felsefe bile zaman zaman gülümser. Bu gülümseyişte, değiştirilmesi gereken bir yazgının paylaşılması vardır her zaman. Bu yazgıya sahip çıkmadınız mı, elinizi bu yazgıyla kirletmediniz mi, bu yazgının karşısında harem ağası ya da kalem efendisi gibi kaldınız mı gülümseyemezsiniz

ve kimsenin yüzünü gülüdüremezsiniz. Dünyayı değiştirenler Napolyon'lar değil, Napolyon olmayı becerememiş gülümserlerdir.

Sanat yapmak çocuklaşmaktır, dünyayı çocuk gözleriyle görmektir. Sanatta, gerçek sanatta, çocuk bilinçliliğiyle çocuk duyarlılığı birleşir. Olmazlıklara inanmamak, olmazlıkları olur kılmak, erişilmeze akın etmek çocukların ve sanatçıların, yani çılgınların işidir. Onlar uzaklıkları, insanları birbirinden ayıran duvarları, sevenle sevilenin özdeş olmayışını anlayamazlar. Elini uzattığın şeyi tutabilmelisin, düşlediğin şeye dokunabilmelisin. Büyükler çocuğa büyük olmayı öğretirler, örneğin o oyuncak senin değil derler; oysa o oyuncak onundur; çünkü oyuncak, çocuklar için yapılmıştır. Büyükler çocuklara büyük olmayı dünyayı parselleyerek öğretirler: başkasının yanında burnunu karıştırma, herkesin içinde kaykılıp durma... Böylece ortaya küçük kravatlı, büyük tavırlı çokbilmişler çıkar erkenden.

Mıh gibi bir kafa, kurşun gibi bir yürek, demir gibi bir göz sanata ancak uyarsızlıklar, tatsızlıklar, bilgiçlikler, kötülükler getirebilir. *Phaidros*'ta konuşan Sokrates'in hakkı vardır: *Mania*'yı yani çılgınlığı aşağılayan sanatçı, sanatın kapısını çaldığı zaman, birtakım teknik bilgilerin kendisine yeteceğini sanacak, ama önünde sonunda sanatın kapısından eli boş dönecektir. Sanat ancak ruhun kanatlandığı, kendi dışına taştığı, neredeyse kendi olmaktan çıkıp herhangi bir özneyle ya da herhangi bir gerçeklikle özdeşleştiği yerde kendini gösterir. Yoksa sanat bir inandırmaca, bir kandırmaca olmaktan öteye geçemez.

«Çılgınlığa düşmeden yaşayan kişi, sandığı kadar

erdemli değildir» der La Rochefousauld. Gelin de hayır deyin ve gelin de gülmeyin. Sanat, bana sorarsanız, ne çekmişse hep bu çılgınlıksız kişilerden, hep bu kanatsız ruhlardan, hep bu donuk, bu silik, bu renksiz ve kokusuz, bu mahkeme duvarı gibi ruhlardan çekmiştir. Erken büyütülmüş, el bebek gül bebek büyütülmüş, kendi midesinden başka hiç bir şey düşünmemek üzere büyütülmüş, zorda kalırsan yurdunu da satarsın diye büyütülmüş bir çocuk, bir de bakıyorsunuz, yaşlı gözlerle insanlık şarkıları söylüyor. Ama ne şarkılar, dinleyenin kulağı yırtılır!

Hep bu kanatsızlardır sanatı kepaze eden. Sanatı bilgiçliklerle, asık suratlılıklarla dolduranlar onlardır. En büyük bilgiçler, en büyük cahillerden çıkar. Sanat basbayağı bilinçli adam işidir. Ancak bilinçli kişi bu dünyaya doğru bakışlar, yumuşak duyular, dipdiri öfkeler, derinlemesine yargılar getirebilir. Yazık ki, dünyamızda, burada ve her yerde, kendini eğitme zahmetine katlanmamış birçok kişi, başkalarını eğitmek için sanatı aracı diye kullanmak zahmetine katlanıyor. O güzelim sanat elinizi süremeyeceğiniz, bir lokma alamayacağınız bir acı çorbaya dönüyor böylece. Bize büyük doğrular diye büyük yanılgılar, daha doğrusu büyük boşluklar tezgâhlıyorlar. Bu iş kurtların eline düştü, ne derseniz deyin. Gök kapkara yıldızlarla doluyor, geceyi daha da karartan yıldızlarla.

OKUYUCU NOTLARI

Sami N. Özerdim

• *Agatha Christie* geçen ay öldü. Arkasından bizde de yazılar yazıldı. Polis romanı okumam. Bu tür romanları okuyan kimi aydınlardan: «Dinlendiriyor» bahanesini çok işittim. Televizyonda polis filmleri seyredilirken, çocukların: «Ne oldu?» diye sürekli soruları da gösteriyor ki dinlendirmekten çok yorduğu bellidir. Bu sorular karşısında: «Kafanızı yormayın; seyredin, unutun!» derim.

Kadın polis romancısı bence bir ruh hastasıdır. Romanlarında —gerçekte değilse bile— durmadan insan öldürmeyi başka türlü açıklayamıyorum. Onun «On Küçük Zenci» romanını —bir örnek olsun diye— okumuştum. Bir adada on kişi öldürülür, her biri ölünce bir biblo zenci kırılır. Ne ölen bellidir, ne öldüren, ne de nedenleri? Ancak, yazar romanı bir dantela işler gibi yazmıştır. İngilizlerin öğündükleri kadın romancı bundan sonra yeniden insan öldüremeyeceği için seviniyorum.

o

• Elimdeki küçük kitap, beni on dört yaşımın günlerine götürdü. O zamanlar Kanaat Kitabevi, Millî Kütüphane - Tarih Serisi, M. K. - Edebiyat Serisi diye dizi yayınlar yapıyordu. İlk dizinin kapakları pembe, ikincisinin ise yeşil renkte idi. Her kitap 25 kuruştu. Beyler sokağında yeni bir kitapçı dükkânı açılmıştı, İzmir'de... Galiba, Kanaat Kitabevi'nin şubesi gibi bir nitelikteydi. Arap harfli yayınlar da bulunuyordu. Eli-

me bu Kitabevi'nin bir de kataloğu geçmişti. Renk renk, çeşit çeşit kitap... Bir de Ziya Paşa'yı anlatan büyükçe bir kitap yayımlanmıştı. Günlerce kitapçı dükkânının camında bu kitabı seyrediyor, acaba bu da yirmi beş kuruşa mı satılıyor diye kafamı yoruyordum. Olamazdı. Belki de 125 kuruştu. Oysa, 25 kuruşa olsaydı hemen alacaktım. Kitapta, kimbilir beni saracak neler, ne şiirler vardı!

O günleri belleğimin yorgun sularından çekip çıkarmaya uğraşırken, anlatamadığım bir özlem duyuyorum. Bu özlem; tad değil, koku değil, görüntü değil, dokunma değil, ses değil... Bunların ötesinde bir şey... Birden, içimde bir ısı duyuveriyorum. O günlerin, kitap kapaklarını aydınlatan bir ışık gibi yayılıveriyor bu ısı...

Çocukluk ve kitap... Gözlerimi sımsıkı kapıyorum, o günlere dönebilir miyim diye! 25 kuruşluk kitapların arasında yeniden o anlatılmayan mutluluğu duyabilir miyim diye! Bugün, cicili bicili kapakları içinde, Amerikan zamkıyle tutturulmuş sayfaların oluşturduğu kitipalara göre, çocukluğumun o ucuz kitapları daha mı soylu idi acaba?

İki haftadır, uzun yıllar öncesinde basılmış kitapları üst üste, ivedi ile, acıkmışçasına okumam bu yüzden mi, dersiniz?

• Ahmet Refik Altınay'ın 1931'de basılan «Turhan Valide» adlı kitabının başına, Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas bir önsöz yazmış. Diyor ki:

«Yeni Türk harflerinin lisanımıza kabul ve tatbiki ile ilmî eserlere rağbet kalmadığını iddia edenlere harf inkılâbının teessüsü tarihinden itibaren günden güne tevsi ve teşmil eylemiş olduğum neşriyatım, bu

batıl ve yanılş noktainazarı çürütecek canlı bir delildir. Münevver Türk halkı okumaya susamıştır; yeter ki, ona fikrî gıda yetiştirilebilsin. Bunun içindir ki şimdiye kadar gerek halkın seviyesine uygun kitaplara, gerek çocukların ve gençlerin mütalâalarından zevk duyacakları eserlere, muallimlerimizin meslekî malûmatlarını takviye edecek terbiyevî neşriyata ehemmiyet verdiğimiz gibi, bu defa da münevver sınıfın ve demokrat Türk gençliğinin fikriyat sahasında yükselmesine hizmet edecek eserleri neşre başlıyoruz...»

Kitapçı bundan sonra, kitap boyu konusuna geçiyor: «Kütüphanelerde ve evde okunacak eserlerin kıt'aca geniş olması filvaki daha müreccahtır. Nitekim biz de bu vadideki neşriyatımızın eb'adını 24/17 olarak tespit ettik... (Bu boyda yayımladığı kitaplardan kimilerini sayıyor)... Fakat münevver sınıf için kitap, seyahat malzemesinin yegâne meşgalesini teşkil eder. Bunun içindir ki okumak seyahat hayatının mübrem bir ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı tatmin eden, bilhassa ilmî eserlerin, cepte kolayca taşınması için Avrupa tabileri 18/12 eb'adını tercih etmişlerdir. Esasen Garbın hurufatını kabul eyledikten sonra bu harflerle matbu kitapların hacimlerini de esas ittihaz etmek icap eder. Biz de gerek bu eseri, gerek bu vadideki müteakip ilim ve sanat eserlerine dahil neşriyatımızı Avrupa kitapları kıt'asında neşretmeği muvafık bulduk ve bunlara mahsus olarak Avrupa'dan kâğıt celbettik.»

Bu önsöz, bir kitapçı reklâmı ise de, *yayın tarihimiz bakımından* bir belge niteliği de taşıyor. Özellikle, Türk harflerinin kabulünden sonra en çok ve çeşitli yayın yapmış bir kitabevinin hem reklâmı, hem de gerçeği yansıtan bir bildirisi oluyor.

Aşağıdaki yazı, Burhan Arpad'ın, yakınlarda May *Yayınlarında çıkacak olan HESAPLAŞMA adlı kitabının son bölümünden alınmıştır. Eserde, yazar, kırk yılı bulan yazarlık, hikâyecilik, gazete fıkracılığı serüveninden günümüze aktardığı anılarında, bir yandan kendi kendisiyle, öte yandan, meslek işi meslek dışı çevrelerle, dürüst, yalansız dolansız bir hesaplaşmaya girişmekte, Babıâli denen basın dünyamızın, kırk yılı kapsayan Panoramasını vermektedir, iyi ve kötü yanlarıyla. 1936'larda* Servet-i Fünun *dergisinde,* Mensur Şiir'*leriyle yazı hayatına atılan B. Arpad, hikâyeleri, gezi notları, fıkraları, tiyatro eleştirileri, Alman ve Bulgar edebiyatlarından yaptığı sayısız ve güzel çevirilerle, edebiyatımıza ve düşünce hayatımıza hatırı sayılır katkıda bulunmuştur. Arpad, 1963 Türk Dil Kurumu' nun gezi armağanını kazanmış, hikâyeleri yabancı dillere çevrilmiş, antolojilere girmiştir. Son olarak da 1975,* Burgaz Sabahı *adı altında hikâyelerinin basıldığı Bulgaristan'da, Bulgaristan Halk Cumhuriyetince düzenlenen Kiril ve Metodi töreninde, kültür nişanı almıştır. Kırk yıllık, dürüst, namuslu, ödün vermez, vermemiş olan bir yazı hayatı için, kutlarız Arpad'ı, saygı* ve sevgiyle.

Yeni Ufuklar

«GÜNÜGÜNÜNE»NİN SONU

Burhan Arpad

«Vatan»da çalışmağa 1949 güz aylarında başladım. Muhabir kadrosunda çalışıyordum amma, röportajlar, film ve tiyatro tenkitleri, gezi yazıları, hattâ roman çevirileri de yayınlıyordum.

«Vatan»ın bir özelliği vardı. Gazete anonim ortaklıktı. Ahmet Emin Yalman ortaklar arasında bir denge sağlayamadığı dönemlerde gazetenin iç yapısı, kadrosu, hattâ yönetimi sık sık değişirdi. 1956 yaz aylarında da böyle bir değişme oldu ve kadro yenileştirildi. «Vatan» da sürekli olarak günlük yazılar yazmağa o günlerde başladım.

Köşe yazılarımın başlığı önceleri «Günügününe İstanbul»'du. İstanbul'un günlük olaylarını hikâye-deneme karışımı bir anlatımla ve elden geldiğince kısa yazıyordum. Bir süre sonra başlıktan İstanbul sözü kalktı. «Günügününe» köşemde böylece daha bir bağımsızlığa kavuşmuştum. İstanbul dışına çıkabiliyordum.

Günügününe'de ilk yazımda, 1956 Cumhuriyet Bayramı'nda İstanbul valisi ve belediye Başkanı'nın Belediye gazinosunda şehrin ileri gelenlerine verdiği bir akşam yemeğinde kadına yer verilmemesiydi konu. Cumhuriyet Bayramı şerefine verilen o kabul resminde gördüğüm tek kadın, gazinonun varyete programında gösteri yapan çıplak İngiliz dansözü Pamela'ydı. 30 haziran 1962'de çıkan en son Günügününe'deki yazım da kadın konusuydu. «Yüz Karası» başlığını taşıyan yazımda, o günlerde yayınlanmış *Favela* romanıyla büyük üne ulaşmış Brezilyalı kadın yazar Carolina Maria de Jesus ve Polonyalı kadın yazar Krystyna Zywulska' nın «Auschwitz Kampından Sağ Kurtuldum» kitabı sözkonusu ediliyordu.

Gazetede hergün yazı yazmanın ilginç yanları vardır: Her an istim üstünde bir makine gibi hep uyanık kalmak, çevreye ve olaylara aralıksız ilgi göstermek ve bunlardan bir kesiti, bir anı, bir olaycığı yakalayıp

daracık köşede sözkonusu etmek. Yazınız ne kadar ilginç olursa olsun, yazılış ve anlatım ne denli başarılı olursa olsun, hattâ ortaya koyduğunuz ürün gerçek bir edebiyat örneği de olsa, yirmi dört saat sonra unutuluvermek. Ne var ki, yazdığınız süre okur mektupları, ya da tanışlar telefonu sizi yüreklendirir, kimi zaman da üzer. Türkiye'de köşe yazarının başka ülkelerdeki meslektaşlarından daha başka bir durumu vardır. Okurların çeşitli dertlerini dile getirmek, bütün istekleri sözkonusu etmek. 1960'dan bu yana da Türkiye'nin iç politika olaylarında bir bakıma halk kürsüsü olabilmek.

Gazetede günlük kısa yazılar, okurlar ve başka yazarlarla çatışmalara da yol açar. Elinizde olmadan sürüklendiğiniz çatışmalar, sürtüşmeler içinde buluverirsiniz kendinizi. Yedi yıl kadar süren «Günügününe» yazarlığımda buna benzer durumlara düştüğüm olmadı değil. Sayıca az da olsa. İki olayı çok ilginç saydığım için kısaca sözkonusu edeceğim.

1961 baharıydı. Radyoda «Tûtî-i-Mûcize» başlıklı bir gazel örneği dinledim. Divan edebiyatının en ağdalı lâf kalabalıklarından bir parça. Bunu ele alarak, edebiyat kitaplarımızın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, böyle parçaların Türkoloji'de arap harfleriyle okutulmasını, Cumhuriyet edebiyatıyla dünya klasiklerine daha geniş yer verilmesinin sağlıklı bir düşünce yapısı için gerekli olduğunu ileri sürdüm. Kısa bir süre sonra *Tercüman*'da o yazım dolayısıyla adıma ve kişiliğime bir saldırı çıktı. Bay Kabaklı: «Sordum soruşturdum. Orta okul tahsili bile yokmuş. Bir orta oyunu kumpanyasından gazete sütunlarına geçmiş.» diye başlıyor ve düşünürlükten uzak sözlerle ver yansın ediyordu bana.

Onun durumuna düşmek istemediğim için, bir başka yol seçtim. O günlerde yeni kurulmuş Basın Şeref Divanı'na benim ve bay Kabaklı'nın yazılarını da ekleyerek başvurdum ve şerefimin korunmasını istedim. Zira o kuruluş tüzüğünün ikinci maddesinin «B, C, D,» bentleri benim durumuma düşen kişileri koruyordu. Gelin görün ki, beni korumak şöyle dursun, suçladılar. Günlerden bir gün *Cumhuriyet* gazetesinin ikinci sayfasında göze çarpar bir yerde şu haber çıktı. «Basın Şeref Divanı'nın 14 sayılı tebliği» başlığı altında:

«Prof. Dr. Naci Şensoy başkanlığında toplanan basın divanı aşağıdaki tebliğin yayınlanmasına karar vermiştir:

Divan, gündemindeki muhtelif dosyaları incelemiş, bunlardan bir kısmı hakkındaki soruşturmanın derinleştirmesine karar vermiş ve Burhan Arpad tarafından yapılan şikâyeti de inceleyerek karara bağlamıştır.

Vatan gazetesi fıkra yazarlarından Burhan Arpad'ın, Türk edebiyatına dair yazmış olduğu fıkralara karşı *Tercüman* gazetesinde cevap veren Ahmet Kabaklı hakkında vâki şikâyeti incelenmiş ve Burhan Arpad'ın bütün divan şairlerimizle Tanzimat devri ediplerimize yakıştırdığı haksız ve yersiz hücumların, herhangi bir Türk düşünürüne uyacak veçhile Ahmet Kabaklı tarafından ve tamamen tenkid hudutları içinde karşılandığı görülerek herhangi bir işlem yapmağa mahal olmadığına karar verilmiştir.»

Basın Şeref Divanı'nın 14 sayılı tebliğine göre «Bir Türk düşünürüne uyacak şekilde ve tamamen tenkid hudutları içinde davrandığı ileri sürülen bay Kabaklı» dan birkaç örnek cümle:

«Türklüğe ve bütün insanlığa övünç değeri taşıyan ve hepsi birer sanat çığrı açan bu büyükleri yıkmağa çalışmak acaba bir komünist taktiği midir?

Orta tahsil yapmadığı için adam klasik tedrisatın ne olduğunu da bilmiyor. Bu adam bir bevval'dir. Sıfattaşının zemzem kuyusuna yaptığı işi bu da Türk edebiyatına yaparak şöhrete ulaşmak istemektedir.

Ne demiş Şinasi? Koyamam kargayı bülbül yerine.»

Kişiliğime saldırısında «Bevval: işiyen, karga, komünist taktiği, orta oyuncu, bu adam» lâflarını hiç çekinmeden kullanabilen bir öğretmen-yazar karşısında beni suçlu bulan Basın Şeref Divanı başkanı hukuk fakültesinin bir profesörüydü. Sayın Naci Şensoy şimdi yaşamıyor. Fakat saldırıya uğradığı için yakınanı suçlayan 14 sayılı karara imza atanlar arasında iki ad beni günlerce düşündürmüştü. Bunca yıl sonra yine de düşünürüm. Bunlardan biri son yıllarda ilerici görünüşlü kampta yazı yazmakta, hem de mangalda kül bırakmazcasına. Öteki meslektaş da gerici görünüşlü sayılmaz. Uzun yıllardır Türk basınını, Milletlerarası basın örgütlerinde temsil eder.

o

DİVAN GELENEĞİ

İsmet Zeki Eyuboğlu

Yanlış anlaşılmış, anlatılmış bir kavramdır yazınımızda bu «gelenek», onunla ilgili düşünce ürünlerinin yorumu gibi. En belirgin örneğini «Divan» yazınında buluruz bu anlayışın. Eskiyi tutan, Divan şiiri'nin yaşamasını, günümüzde geçerliğini sürdürmesini, bilinmesini dileyenlerin çoğu yürekten bağlı kalır bu «gelenek» sözüne. Onda bir uygarlığın, evrensel bir yaratıcılığın gücünü bulduklarını sanırlar. Geleneklerden kopmayı uygarlıktan kopma, kaynaklardan, bir ulusu ayakta tutan kök-varlıklardan uzaklaşma diye yorumlarlar. Genellikle, yeni yazının ürünlerini, başarı aşamalarını yeterince tanımayanlar, yaşama ortamımızdaki çalkantıları, yenilik atılımlarını gereğince kavrayamayanlar, sözün kısası gelişmeye ayak uyduramayanlar, ona yabancı kalanlar kurtuluşu geleneklere sarılmada, direnişte bulurlar. Onlara göre başarı eskiyi sürdürmede, geleneklere bağlanmada, değişmemektedir.

Yazın alanı bir yaratmalar ortamı olduğuna göre onda değişmeyen, olduğu gibi kalan bir gelenek aramak boşunadır. Gelenek engelleyici bir nitelik kazandığı gün kendiliğinden kıyıya atılır. Yeryüzünde gelenekleri sürdüren, onlara bağlanarak başarı sağlayan bir yazın, bir sanat alanı yoktur. Bir düşünce ortamında gelenekler ne denli hızlı yıkılır, ya da bırakılırsa başarı, gelişme o oranda yüksek olur. Yaratma denen eylemin, atılımın geleneği, göreneği yoktur. Yaratma sürekli bir yenilenme, kendini aşma, varlık olanaklarını çoğaltıp geliştirmedir, onun için bir «yere» bağlanma,

orada kalma sözkonusu değildir. Yetiştiği düşünce ortamının, sanat alanının, bir bakıma uygarlığın oluşturduğu eski geleneklere sıkı sıkıya bağlanıp da başarılı olmuş, gücünü, sesini duyurmuş bir ozan, bir ressam, bir yontucu, bir yazar, bir düşünür var mıdır? Hangi bilge, hangi ozan, hangi bilgin, hangi sanatçı kendisine değin gelen gelenek çizgisi dışına çıkmadan uygarlığa bir katkıda bulunabilmiştir? Hangi din kurucusu kendinden önce gelen bütün inançları, gelenekleri yıkmadan, onların gereksizliğini, geçersizliğini ileri sürmeden başarı kazanmıştır? Orta Asya'dan yeryüzüne yayıldığı söylenen Türk ulusu *Mani, Brahma, Buddha, İslâm* gibi dört ayrı din değiştirmiş, dört ayrı inanç ortamında yaşamıştır. Bunların içinde eski gelenekleri sürdüren hangisidir, eski geleneklerimiz diyebileceğimiz gelenekler hangileridir? Bugün, yeryüzünde, binlerce yıllık olduğu söylenen gelenekleri bir bütünlük içinde, değiştirmeden, yeni yeni yaşama olanakları ile besleyip başkalaştırmadan sürdüren bir ulus var mıdır? En uzun yaşayan inançlardır, onlar bile yaşamalarını birtakım yan etkilerle beslenmeye borçludur. En azından boyası değişmiştir bu inançların.

Buna karşılık yazın denen yaratma alanı böyle değildir. Onda tek gelenek sürekli değişmedir. Bu değişme denen yenilendirici, geliştirici geleneğe uymayan bir yazın çağın buluşları karşısında yenilgiye uğramış, kıyıya atılmıştır. Divan yazını geleneğini sürdüremedi, kendi evreninde kapalı kaldı. Birçok başarılı ozan, yazar yetiştirmesine karşın kendi özelliğini sürdürecek nitelikte bir gelenek yaratmadı, kendi kendini sınırlandırdı. Belli kavramların, onların yansıttığı varlık anlayışının, sanat görüşünün dışına çıkamadı. Bu yüzden gö-

çüp gitti. Dil alanında devrimler olmasa bile, Divan yazını kendi kendini yargılamaya başlamıştı. Bir bakın «Şuara Tezkireleri»ne, ne söyler bu «Divan münşi»leri görün. Bütün yargılar birbirini yerme, birbirinden aşırma (intihal), çalma, ya da kimi sevdi, kimi sevmedi türünden dedikodularla bağlaşımlıdır. Okuyunca insanı eğlendirir, kiminin dili, yazışı, söyleşiyi tatlıdır, oyalayıcıdır, ancak bir sorunun çözümüne yardımcı olamaz, sonradan gelen bir ozana ışık tutamaz. Bu neden böyledir derseniz, İran yazın geleneği öyledir de ondan, deme gereği vardır. Bu konuda Divan yazınında, özellikle «Tezkire» alanında bir gelenek yaratan Latifî (öl. 1582) den örnek verelim. Halilî adlı bir ozan için şöyle yazar: «Diyarbekir'dendir. Sultan Mehmed devrinde civanlığı zamanında İznik nam kasabaya gelüb tahsil-i ilme meşgul iken bir mahbube taaşşuk idüb kitab-ı aşdan sebak aldı. Ve dersin defterin dürüb okumakdan yazmakdan kaldı. Derd-i aşka mübtelâ ve şûr-i sevda ile ile valih-u şeyda olub hasb-i halini ve derd-i mafi'l-balini bir dâstan idüb âleme destan itdi. Beyn'el-nâm (Firak-nâme-i Halilî) deyü tesmiye olunur, sade ve küşâde nazmdır.» (Tezkire-i Lâtifî, s. 147, 1314, Istanbul).

Lâtifî'nin dili çağına göre yenidir, söyleyişi açık, gerçektir de. Günümüz için önemli olan onun yazı geleneğinin, bir ozana hangi yönden baktığının, sanatçıyı açıklayışının değişmeden sürüp gidişidir. Bu eski yazı geleneğini sürdürenlerin çağımıza ne denli yabancı olduklarını , bütün çağdaş yenilik akımlarının dışında kaldıklarını anlamak güç değildir. Yeni akımlara, düşünce çığırlarına bağlananların, çağdaş sanat anlayışını benimseyenlerin Türk sanatına, yazınına yararlı olma-

dıklarını, geçmişle gelecek arasına aşılmaz uçurumlar soktuklarını söyleyerek eski gelenekleri (yazın alanında) sürdürenlerin ne gibi yararlı işler gördüklerini kendilerinden sormalı. Osmanlıcanın son «münşii» sayılan İbnulemin Mahmut Kemal İnal (öl. 1957) dan bir örnek verelim bu konuda:

«Hikmet, gençliğinde teehhül itmemiş. Yanya'da bulunduğu esnada fistul zuhûr iderek bir hadim-i mahreme muhtac olduğundan —ahibbasının israrı ile— yaşlıca bir hatunu taht-ı nikâha almış. Hatun, esna-i hidmetinde cümbüş-i işve-perdâzaneye kıyam idermiş. Hikmet'in bir gün sinirleri oynayarak 'be kadın ben seni .... içün değil .....me bakdırmak içün aldım.' ..... Madde-i talakı bazen hikâye iderdi. Samiinin gülmekden nafi çatlardı.» (Hersekli Arif Hikmet Divan'ı, s. 71. 1334, Istanbul).

Yukarıda okunan iki düzyazı örneği arasında dörtyüz yıllık bir süre ayrılığı vardır. Divan geleneğini sürdürdüğü söylenen bir çağdaş yazarla karşılaştırınca Lâtifi'nin bize daha yakın olduğu, dilinin, bir sanatçıyı anlatırken seçtiği olayın sanat anlayışına daha uygun düştüğü görülür. Demekki gelenek sanıldığı gibi eskiyi sürdürmekle yararlı olmuyor, eskide yaşayan, eskimeyen özü bulmak, ona bir gelenek niteliği kazandırma gerekiyor.

Geçenlerde, Galata Mevlevihanesi'nin onarılıp «Divan Edebiyatı Müzesi» yapılışı nedeniyle yazılar yazıldı, konuşmalar, söyleşiler düzenlendi. Eskiyi savunan, eski geleneklerin bırakılması ile Türk uygarlığının, sanatının yıkıma sürüklendiğini, dil devrimi yüzünden eski «sanat hazinelerimizin» anlaşılmaz olduğunu yana yakıla söyleyen bir yazar, Şeyh Galib'in:

Yine zevrak-ı derûnum kırılub kenâre düşdi
Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düşdi

dizeleriyle başlayan gazelini açıklamaya kalkıştı. Divan şiirini ne denli anlamadığını koydu ortaya, şöyle yorumladı dizeleri: «İçimin gemisi kırılıp kıyıya düştü, taşlara kumlara çarpıp parçalandı, şişedir dayanır mı taşlı yola düştü.» (Ahmet Kabaklı).

Başta dil devrimi olmak üzere, bütün yeniliklere karşı çıkan, Divan yazınını savunan, eski geleneklere, eski Türk-Osmanlı-İslâm uygarlığına çok bağlı olduğu bilinen bu yazar savunduğu uygarlık şöyle dursun, lisede okuttuğunu bile bilmiyor besbelli. «Zevrak-ı derûnum» sözlerinin anlamı «içimin gemisi» değildir. «Zevrak» sözü eskiden hasırla örülmüş zemzem şişesi anlamında söylenirdi. Şeyh Galib dizesinde: «gönlümün zemzem şişesi» taşlı yola (reh-i seng-sâre) düşüp kırıldı, dayanır mı şişedir, diyor. Geminin taşlı yolda, karada işi nedir sormalı Divan geleneğini sürdürmek isteyenlere.

Bir geleneğin değerini, geçerliliğini kavramak için de çağdaş bilgi verilerine, uygarlık düzeyine yabancı olmama gereği vardır. Batı felsefesi, özellikle «Atom fizik»i eski Anadolu-Yunan düşünce geleneği doğrultusunda gelişip yayıldı, ilerledi, bugünkü aşamaya ulaş tı-. Oysa, Batı düşünürleri, yazarları arasında kimse çıkıp da eski gelenekleri, anlayışları olduğu gibi saklayalım, sürdürelim, eskiden kopmayalım, devrimleri önleyelim demedi. Demeye, direnmeye kalkanlar da yenilik akımı içinde eriyip yokluğa gömülüverdiler. Çağını an lamayan, yeni yaratmalara yabancı kalan bir kimsenin geçmişin yaşama gücü taşıyan uygarlık ürünlerini ge-

reği gibi tanıma olanağı da yoktur. Düşünen bir baş ne denli yeniye yatkın, ne denli yaratıcı, yapıcı olursa geçmişi anlama konusunda da o oranda başarılı olur. Geçmiş onu savunanların değil, ondaki yaratıcı gücü, kalıcı özü bilenlerin oluşturduğu ortamda yaşayabilir.

Divan geleneğini sürdürmek, eskiyi bir bütün olarak günümüzde yaşatmak isteyenlerin ileri sürdükleri bir de «millî değerler» savı vardır. Ne demektir bu «millî değerler» bir düşünelim. Hangi değer «millî»dir çağımızda? Değer denince çağlar boyu işlenen, yorumlanan, bir sorun olarak ele alınan iyilik, güzellik, doğruluk, erdem, yardım, saygı, sevgi, ölçülü olma, namus, yiğitlik vb. uygarlık ürünleri anlaşılır. Bütün yeryüzü uluslarında bunlar vardır, bunlar değişmez (özleri bakımından). Bunların yalnız yorumları, bunlara bakış biçimi, açıklama tutumu değişir. Şimdi siz gelin de «millî güzellik», «millî erdem», «millî yiğitlik», «millî doğruluk» deyin bakalım. Bunlar «millî» kavramı ile ne nitelenir, ne de açıklanır. Hangi sağlam baş çıkıp Türklerin «millî saygısı» diyebilir? Türk toplumunun, Türk yazarının, düşünürünün saygıdan, sevgiden ne anladığı söylenebilir de, bu değerlere «millî» damgası vurulamaz. «Millî» niteliğini taşıyan bir varlık ancak onu yaratan ulusun olabilir. Oysa değerleri yaratan belli bir ulus da yoktur yeryüzünde. Sözgelişi «erdem» denen değeri hangi ulus yarattı, «güzellik» kimin buluşudur? Türklerin «millî değerleri» derken bunların ne olduğunu bir soru biçimine dönüştürüp kendimize soralım, karşılığını arayalım, ne denli çıkmaza girdiğimizi, kavramları anlamada yanılgıya düştüğümüzü görürüz.

LOUIS ALTHUSSER'E KARŞI

Demir Özlü

Fransa'da aydınlar çevresinde ünlendiğinden beri —yapıtlarıyla ilgilendiğim ölçüde— felsefî çalışmalarına kuşku duyduğum Louis Althusser'in denemelerinden biri yayınlandı türkçede: *'Lenin ve felsefe'*.

'Yeni Ufuklar' dergisinde ocak 1976'da yayınlanan 'Sosyalizm, Hümanizm, Liberal Demokratlık' adlı yazımda, insancıllık konusuna değinirken Louis Althusser'den söz etmiştim. Althusser'in düşünceleri, önce Fransa'da, özellikle öğrencilerle aydınlar çevresinde 'moda' olmuştu. Markscılığın 'anti-hümanizm' olduğunu öne sürdüğünde daha da ünlenmişti.

Klasik kültürün yaygın olduğu Fransa gibi bir ülkede, markscılığın hümanizm gibi, ta Aydınlanma Çağı'na dayanan bir kavramla ilişkisi olamayacağı öne sürüldüğünde, —bazı aydınlar düzeyinde— markscı düşüncede kökten devrim yaratan bir düşünür olduğu izlenimini uyandırıyordu.

Aslında Louis Althusser, akademik çevrelerin 'moda' yazarlarından çok ötede bir yazar değildir; fransız aydınlarının bir bölümüne özgü, o geleneksel parlak anlatımıyla yaklaştığı felsefe sorunlarında da bilinenin ötesinde bir şey söylemez. Bilineni, doğa bilimlerinden aktardığı bir terminolojiyle ve klasik felsefeden esinlenerek bulduğu birkaç iğretileme (allégorie) ile yeniden anlatır. İnsanlık tarihinin, duyarlı bir köklü değişiklik döneminde söz ve karar sahibi olmadığı için (örneğin Lenin gibi: bir devrim sırasında; Gramsci gibi: çeşitli çalkantılar arasında ve faşizm önünde işçi

sınıfı partisini oluşturarak) düşüncelerinde şaşırtıcı ölçüde köktenci görünmesinin —gerçekte, kendinden öndeki felsefenin söylediğinden hiç başka bir şey söylememektedir— önemli bir sakıncası da yoktur. Öyle ya, Fransa'da da sol çevrelerde birok düşünür vardır ve Althusser'in etki alanı —daha çok— akademilerdir. Düşünür, (Althusser) büyük sorumluluklar taşımadığı için abartmalarını da inatla sürdürebilir. (Sırtında yumurta küfesi yoktur.)

Althusser'in öne sürdüğü ilginç savlardan biri: genç Marx'la olgunluk çağındaki, Kapital'i yazan, 1847, 1848 yıllarından sonra düşünce olgunluğuna eren Marx'ı birbirinden ayırmasıdır. *1844 El Yazmaları*'nın yazarı Marx'ı henüz 'felsefenin içinde', Hegel, Feuerbach düşüncesinin etkisinde, olgun Marx'ı, tarih bilimini kurmuş, metafizik yük taşımayan, salt bilimsel kavramlarla düşünen bilim adamı Marx olarak görmektedir.

Althusser, bu konular üzerinde tartışırken, 'Lenin ve Felsefe' adlı denemesinde de görüleceği gibi, 'reformizm', 'refah toplumu'... vb. kavramları eleştirmekte haklıdır. Ama büyültülecek bir haklılık, derin ve yeni bir düşünce etkinliğiyle elde edilmiş bir eleştiri değildir bu: bütün bu liberal-burjuva, sosyal-demokrat kökenli kavramlar, çok uzun yıllardır, gerçek sosyalistleri kandırmamaktadır zaten.

Althusser'in eleştirilerinden, sadece *yabancılaşma* kavramına yönelttikleri bizi ilgilendirmektedir. Çünkü Marx'ın düşünce etkinliğinin ileriki dönemlerinde, bütün terminolojisini eski felsefelerde de kullanılmış tüm kavramlardan arıtmış olmasına, Althusser'in verdiği önemi vermiyoruz biz. Bu yüzden de Marx'ın düşünce oluşumunda bir değişme, ayrılma, iki bölümde toplan-

ma... olduğuna inanmıyoruz. Dahası, bir kavram, daha önce metafizik, hümanist ya da başka tür eğilimli herhangi bir felsefe içinde kullanıldı diye, artık kullanılamaz bir kavram olmuştur diyemiyoruz. Bir bilim doğar, ardından felsefesi gelir... bir yapı tamamlanır; ardından başka bir bilim kurulur, felsefesi tamamlanır, bir yapı daha tamamlanır türü yapısalcı betimleyici (tasvirci) düşüncenin geçerliğinden kuşkuluyuz. Bir dönemde, gerçekler anlatılırken eski felsefeler içinde yer almış, başka anlam yükleri de taşımış bir kavram kullanılabilir. Metafiziğe ya da herhangi bir idealizme dönüş olmaz bu. Marx'ın ilk yazılarında kullandığı *yabancılaşma* kavramı da, o tür bir kavram değildir, düşüncesinin içinde doğduğu toplumsal, tarihsel koşullarla belirlenmiş bir kilit kavramdır. Marx, Kapital'de, 'üretim biçimleri', 'üretim ilişkileri', 'ekonomik ve toplumsal alt-yapı', 'ideolojik üst yapı'... vb. bilimsel kavramlara (soyutlamalara) ulaştı diye, daha önce felsefî düşüncesinin oluşmasına yardımcı olan *yabancılaşma* metafizik, idealist, Hegel'ci, Feuerbach'cı kavramın aynısı değildir; Marx, kavramı, gençlik yazılarında da idealist-metafizik yapısından sıyırmıştır. Öyle ki, sonraki toplumsal, ekonomik, tarihsel alanlardaki bilimsel bulguları (vardığı bilimsel kavramlar) âdeta bu felsefî kavramın bilimsel alanda parça parça açıklanması gibidir. Kapital'in tohumları 1844 El Yazmaları'nda vardır ve Marx'ın düşüncesi aynı düşünce çizgisini izleyen bir gelişme göstermiştir. Gençlik yazılarındaki açıklamaları andıran felsefî açıklamalar Marx'ın —daha somut açıklamalar halinde de olsa— sonraki yapıtlarında da görünür.

Althusser'deki bu ayrımın onun bilimler ve felsefe

konusundaki 'özel' düşüncelerine dayandığını bilmiyor değilim. Ona göre, tarihsel süreç içinde, önce bilimler gerçekleşiyor, ardından felsefe onu izliyor. Marksçı düşünce alanında da öyle: Marx, Ekonomi Politik'le Kapital'le maddeci tarih bilimini kuruyor, ardındansa felsefenin gelişmesi gerek... Ne yazık ki marksçı düşünce alanında, bu konuda önemli bir boşluk var (Althusser'e göre). Althusser'de bu boşluğu dolduracaklarından biri. Diyalektik Materyalist bilgi kuramında (epistemoloji) da bazı eksiklikler görüyor kendince. (*Birikim* dergisini çıkaranlar da, Althusser'in paralelinde bu tür bir sav öne sürmüşlerdi.) Bilgi kuramının eksikleri tamamlanarak yeniden kurulması felsefenin devam etmesini sağlar çünkü. Marksçı felsefe (salt) *praxis* felsefesi değildir. (Hattâ pek de *praxis* felsefesi değildir, diyebilirlerdi). 'Felsefe devam edebilir' diyorum, 'yeni bir felsefe kurulur' demiyorum: çünkü, bir yığın parıltılı yeni sözcük ve kavram arasında Althusser'in kurtarmak istediğinin klasik felsefe (hattâ felsefede spekülasyon yapma özgürlüğü) olduğunu sanıyorum, bütün materyalist, tarihsel, diyalektik bilimci görünümüne karşın . Althusser'in bilimlerle felsefe arasındaki ilişki konusundaki düşünceleri tarihsel dönemleri birbirinden koparan «structuralisme»e varıyor. Bu yüzden fenomenolojiye sarılıyor. Düşünceleri eski bilimci Viyana Okulu'nun paraleline kayıyor. (Onlardan daha geridedir aslında: çünkü Viyana Okulu'nun zamanlarındaki bilime gerçekten katkıları vardır). Bu bakımdan kuru bir pozitivizmdir. Kavramları didikleyip, bu kavram idealist, bu kavram bilimsel diye masa başında ikiye ayırması da bundandır.

o

Asıl, asıl önemli olan, marksçı tartışmalar içinde yer alan 'volontarizm-determinizm' tartışmasıdır.

Althusser, tarihi «öznesi olmayan süreç» diye tanımlıyor, tarihin öznesi yoktur. Bu çok bilimsel- felsefî sözleri anlayabilmek için düşünceyi yalınlaştıralım: (Althusser'in karmaşık, derin görünen düşüncesini yalınlaştırınca altından hep bildiğimiz düşünceler çıkıyor zaten) *tarihin oluşumunda insanın katkısı yoktur, demektir bu.* (Althusser, bu konuda kuru bir kitle kavramı kullanır.) İnsan istemi tarihin yapılmasında rol oynamaz; tarih, kendi yasalarına göre yürür, tıpkı doğanın kendi yasalarına göre yürümesi gibi. (Marx'ın kurduğu tarih bilimi, tıpkı doğa bilimleri gibidir, Althusser örneği düşünürlere göre.)

Tarihin yapılışında insana (özneye) düşen pay ne ölçüdedir hemen bulunup söylenemez bu ama, yukarıdaki tür bir determinizmin akademik türden derin bir pozitivizm olduğu kesindir. Bu yüzden, Gramsci gibi, volontarizme (insan istemine, etkinliğine) pay tanıyan bir düşünüre Althusser'in düşmanca bakması gayet doğaldır.

Engels'in Joseph Bloch'a 21 eylül 1890'da Londra'dan yazdığı mektup yeniden okunursa görülecektir; tarihin yapılışında insan istemiyle, toplumsal-tarihsel koşulların payını yeniden tartışır Engels, ölümüne yaklaşan yıllarda:

«Kendi tarihlerimizi kendimiz yapıyoruz ama, bunu, her şeyden önce, son derece belirlenmiş öncüller ve koşullar içinde yapıyoruz.»

Bazı düşünürler, insan istemine Engels'in, Marx'ın felsefeye değgin yazılarında tanıdığından daha az pay tanıdığını öne sürerler. (Tarihin oluşumunda, yapılma-

sında volontarizmin payı konusu). Ama, sözkonusu mektubunda (da) bu kadarla kalmaz Engels, şöyle ekler: «Fakat, ikinci olarak şu da belirtilmelidir ki, tarih her biri bir sürü özel yaşama koşulu tarafından (yaratılmış), büyük sayıda bireysel iradenin çatışmasından nihai bir sonucun daima çıkması suretiyle gerçekleşir; demek ki burada, birbirine karşıt düşen sayısız güç, çekişen güçlerin ortaya çıkardığı bilinçsiz ve kör bir bütün olarak hareket eden bir gücün ürünü gibi görülebilecek bir bileşke —tarihsel olay— veren, sonsuz paralelkenar topluluğu söz konusudur. Çünkü her bireyin istediğini başkası engeller ve sonuçta hiç kimsenin istemediği bir şey ortaya çıkar. Böylece günümüze kadar tarih, bir doğa süreci gibi gelişir ve esas olarak doğayla aynı hareket yasasına uyar. *Fakat — her biri kendi fizik yapısının ya da son kertede ekonomik koşullar olmak üzere dış koşulların (ya bizzat koşulların ya da genel toplumsal koşulların) kendisini ittiği şeyi isteyen çeşitli istemlerin (irade) amaçlarına varamayıp genel bir ortalamada, ortak bir bileşkede kaynaşmaları olgusundan bu istemlerin sıfıra eşit olduğunu çıkarmaya hakkımız yoktur. Aksine, her biri, bileşkeye katkıda bulunur ve bu bakımdan ona dahildir.*» (Altını ben çizdim. D. O.)

Toplumların gelişme yasalarıyla, doğanın gelişme yasaları (hareket yasaları da denebilir) arasında çok sıkı bir koşutluk (paralellik) kuran, bu yüzden de Sartre... v.b. düşünürlerce Marx'ın düşüncelerini darlaştırmakla suçlanan Engels[1] 'dahi' olgunluk dönemin-

---

[1] *Diyalektik, salt düşüncenin bir yasası mıdır? Yoksa aynı zamanda, doğanın da bir yasası mıdır? konusundaki tartışmalar hatırlansın.*

de yazdığı yukarıdaki satırlarda, tarihin yapılmasında insan istemine bir pay tanımaktan kaçınmamıştır.

Genel olarak, Engels'in bazı bilimsel ilkelerinden hareket ediyormuş gibi görünen Althusser ise, «öznesi olmayan süreç» savıyla insan istemini tarihin oluşmasından büsbütün çıkarır, tarihi insansızlaştırır. Onun yerine, soyut bir anlamda 'kitle', 'işçi sınıfı' gibi iyice solda görülen kavramları çıkarmasına aldanmamalıdır. Solda görünşünün ardında, bu koyu determinizmle savunduğu kişiye düşen edilgin (pasif) kalma eğilimidir. Akademik bir edilginliği savunmaktadır Althusser.

o

Marksçılık bir *praxis* felsefesi midir? yoksa, soyutlamada uzantıları olan, ondan 'fazla' birşey midir?

Althusser'in, maddeci felsefenin bilgi kuramına (epistemoloji) katkısına gelince: bu sorunu tartışmak için, onun *Lire le Capital* adlı yapıtının Türkçeye çevrilmesini beklemek daha doğru olur, ama biz şimdiden belirtelim.

Bilimsel savlarıyla, terminolojisini biraz yalınlaştırdığımızda, düşünürün, nasıl söylenmiş şeyleri, başka biçimde, yeniden söylemiş olduğu görülecektir. Ama, sözkonusu, bilgi kuramına katkı sorununun, temelde, onun, klâsik (hattâ spekülatif) felsefeyi kurtarmak eğiliminin en temel belirtisi olduğuna şimdiden işaret edelim. (Kendisinin Husserl'ci pozitivizme toz kondurmaması eğiliminde belirdiği gibi.) Onun, «Marx'ın bilimsel teorisi (diyalektik maddecilik diye adlandırılan) yeni bir felsefeye değil, felsefenin yeni bir *pratiğine*... yol açmıştır.» (Lenin ve Felsefe, Birikim Yayınları, s. 117) gibi sözcük oyununa dayanan; «... 'filozoflar dün-

yayı yorumladılar: oysa sorun onu değiştirmektir'. Bu cümle yeni bir felsefe vâdediyor mu? Sanmam. Felsefe ortadan kaldırılmayacaktır: felsefe, felsefe olarak kalacaktır... Marksizm'in felsefeye getirdiği, yeni bir *felsefe pratiğidir. Marksizm (yeni) bir praksis felsefesi değil, fakat (yeni) bir felsefe pratiğidir.»* (a.g.e., s. 106) düşüncelerinin ardında yatan, yeniden, spekülâtif felsefeyi kurtarma eğilimidir. Husserl'ci fenomenolojiyi ayırdedip ona tutunması da burdan kaynaklanmaktadır.

Husserl'ci fenomenoloji, diyalektik materyalizmin gözünde, duragan ve betimleyici, yeni bir pozitivizmden daha geniş sınırlı bir felsefe değildir. «Marksist teorinin temelinde bir bilim yatar: her yönüyle eşsiz bir bilim ama bir bilim» (Althusser, a.g.e. s. -06). Belli bir dönemin bilimini mutlak bilgi sayan; bunun da ötesinde bilimi bir metafizik fetiş haline getiren bu felsefî eğilim, ardında burjuva idealizmi ya da yalın pozitivizmi saklayan, örtülü bir anti-marksizme yol açabilir. Öyle sanıyorum ki, Althusser'e strüktüralist dedirten, Husserl'ci fenomenolojinin partizanı olmasıdır bir yandan, tarihe ve bilimlerle felsefenin ilişkisine bakışı yanında.

o

Gramsci'nin düşüncesi yaşadığı döneme ve kendi eylemine (pratiğine) çok bağlı (yapışık) bir düşüncedir ama bilimin ne «sıfır», ne de «saf» gerçek olmadığını öne sürmesi, diyalektik materyalist felsefeye, yukarıya aldığım Althusser'ci düşünceler yanında, çok daha uygun bir düşüncedir. Gramsci, Marx'ın, zamanının bilimleri karşısındaki tavrını gösterdi. Marx, çağı

içindeki, felsefedeki, ekonomideki, tarihteki bütün mümkün olan bilgileri özümsüyordu. Çağının bilimlerini, yadsımak üzere, içine alıyordu önce. Düşüncesini önceden verilmiş (à priori) olarak kurmuyordu. Marx'ın hareket noktası, çağındaki bilimlerin varmış olduğu noktaydı, çağının bilimleri Marx için eleştirilmiş ve yadsınmış oluyordu böylece, gerçeği açıklamaktaki yetersizlikleri dolayısıyla. (Gramsci, ayrıca Jean Guichard, Le Marxisme, s. 221 - 222) Yani Marx, çağının bilimlerini hem özümsüyor, hem de aşıyordu onları. İşte Gramsci, birçok yazısında, bu temel marksçı tutuma işaret etti, açıkladı, aydınlığa çıkardı onu. «Çoğdaş bütün 'kültür'ü yüklenmek, içine almak, sonra onu köklü bir biçimde eleştirmek için; bilim, «sıfır»a da, «saf» gerçeğe de varmaz tümüyle (ikisi arası bir yere varır)» (Guichard, s. 222) Gramsci'nin düşüncesinde ortaya çıkan, «saf bilimciliğin» yetersizliğidir, çağın öteki 'kültür' alanlarının da önemidir. Bütün bilgi alanlarıyla ilgilenilmesi ve onların aşılabilmesidir. Sanat ve edebiyata verdiği önem de burada yatar. Marx'a özgü olan bu tutum, Marx'dan sonra gelen öteki marksçı düşünürlerce de, hattâ bütün marksçılarca da sürdürülmelidir.

Böylece, elde olan bir felsefeyi (verilmiş bir felsefeyi) «katkısız» bilim yerine koymak marksçılığı dondurmaktır. Elbette marksçılık bilimsel yığınla bulguyla doludur, ama onun çok önemli bir yöntem (méthode) yanı da vardır, ki, marksçı, her süre bunu kullanacaktır. Bu da bizzat Marx'ın kullandığı yöntemdir.

Ama Althusser'in güttüğü amaç başkadır: o marksçılığı 'katkısız' bilim yerine koyup, bu varsayımına dayanarak spekülatif felsefeyi kurtarmak ister. Kendisini de *filozof* yerine koyar. Oysa, Marx'ın düşüncesi, bi-

limlerle felsefe arasındaki ayırımı belki en çok ortadan kaldırmış olan düşünce biçimidir.

«Althusser Türkiye'de», sorununa gelince.

Olumlu ya da olumsuz marksçı düşünceye ilişkin düşünsel konuların okunup anlaşılmasının yararını bir yana bırakalım, insan bilgisine değgin bütün etkinliklerin bilinmesinde yarar vardır Türkiye'de. Louis Althusser de bunlardan birisidir elbet.

Ama herşeyi de yerli yerine koymak gerek. Bilmenin, anlamanın da ötesinde, bu çeşit bir düşünüre, marksçılık adına, bağlılık göstermek, aylık bir 'sosyalist kültür dergisi'nin çevresinde oluşturulmaya çalışılan düşünsel etkinliği bu tür bir düşünüre bağlamak, giderek hayranlık belirtmek, ona özlenip, maddeci bilgi kuramının yeniden kurulmasından sözetmek, yanlıştır. Köklü bir yanlıştır hem de: özenmeden kaynaklanan bütün yanlışlıklar gibi.

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Sosyalizm ve Savaş:* V. İ. Lenin. Çeviren N. Solukçu, Sol Yayınları, 2. Basım, Ankara 1975, 15 TL.
- o *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal - Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?:* V. İ. Lenin. Çeviren: Vahap S. Erdoğlu. Sol Yayınları, Ankara 1976. 20 TL.
- o *Materyalizm ve Ampiryokritisizm:* V. İ. Lenin. Çeviren: Sevim Belli. Sol Yayınları, Ankara 1976. 35 TL.
- o *Mustafa Seyit Sutüven* (Bütün Şiirleri): Behçet Necatigil ve Zahir Güvemli'nin Önsözleriyle. T. İş Bankası Yayınları, İstanbul 1976, 15 TL.

KISITLI - KISINTILI

Sami Karaören

Kimi sözcükler ya da terimler, göz göre göre yanlış kullanılıyor. Bakıyorsunuz bir konuşur (spiker), geçiyor karşımıza, başlıyor haberleri okumaya: «.... şu günlerle şu günler arasında elektrik *kısıtlanacaktır.*» «.... şu nedenle bilmem ne *kısıtlanmıştır.*»

Tüze terimi olan «Kısıt», «Kısıtlama» sözcükleri ile yukarıki örneklerde genel anlamda kullanılan aynı sözcüklerin hiç bir ilgisi yoktur. Terimleştirilmiş olan bu sözcüklerin başına gelenlere bakın siz! Kısıt «Hacîr», kısıtlama «Hacir altına alma» karşılığıdır. Konuşurun verdiği haberde kullandığı «kısıtlandı» sözcüğü, besbelli «kısıldı» olacak. Kısma, kısılma gibi günlük dilin, genel ve geniş anlamlı iki sözcüğünün kullanılması gerekirken, bilim dilinde anlamı daraltılarak belirgin bir kavramı vermek amacıyle terimleştirilmiş biçiminin kullanılması anlaşılıyor ki bilgisizlikten, ya da bilinçsizlikle ilgisizlikten. Günlük olaylarda derdini anlatmak için bu bilgisizlik belki fazla bir önem taşımayabilir. (Aslında taşıması gerekir.) Ama, bir düşün yazısında, ya da bilimsel bir örüde (metinde) çok önemli olduğunu söylemeye gerek yok sanırım. Ama ne yazık ki bu yanlışlığı, bu tür yazılarda da görüyoruz. Koca koca yazarlar, nice ünlü bilim adamları da bakıyorum yanlış kullanıyorlar. Bugün için ne dediği anlaşılsa bile, geleceğin araştırmacıları, şaşıracaklar, hangi anlamda kullanıldığını kavrayamayacaklardır.

Bu durumu olağan karşılayan dilcilerimiz de var. Ben olağan karşılayamıyorum. Nedeni şu: Anlam kayması, uzun yıllar içinde oluşan ve olağan kar-

şılanan bir dil olayıdır. Ama, yukarda üstünde durduğumuz yanlışlığı, olağan bir şey sayamayız. Birkaç yıl içinde karşılaştığımız bilgisizlik olaylarıdır bunlar. Ya da yukarıda belirttiğimiz gibi bilinçsizlik, ilgisizlik, dikkatsizlik diyelim. Dil, ince bir dikkatle anlam, anlatım zenginliği kazanır. Bunun tersi ise yozlaşmayı, düşün dili olmaktan, dahası bilim dili olmaktan uzaklaşmayı getirir.

Karşılaştığımız bu yanlışlık, yalnız yukarıdakiyle kalsa, canım gülüm sayılsın. Oysa daha niceleri var. Örneğin, şu «ikilem» sözcüğü, şu «süreç» sözcüğü de özdeş yanlışlığın kıyımına uğramış sözcükler, terimlerdir. İkilem'i, birçok yazar, «İkicilik» giderek «İkilik» anlamında kullanıyorlar. (Giderek dedim, aklıma geldi; bu giderek sözcüğü de epey önceleri «Hattâ» karşılığı bulunmuştu. Şimdilerde, birçok yazar gittikçe, gitgide anlamında «Tedricen» karşılığı kullanıyorlar. Bir kerteye değin, bunu anlam kayması sayabiliriz.) İkilem, Yunanca «Dilemma» karşılığı bir mantık terimidir. Terim dışı, kıskaca alma anlamında da kullanılır. Terim olaraksa, anlamı «İki önermesi bulunan ve, olumlu ya da olumsuz her iki önermenin de vargısı aynı olan tasım» dır. Bunun çok ünlü bir örneği de vardır. Fatih Sultan Mehmet, babası İkinci Murat'a, «Padişah sensen, ordunun başına geç. Yok, eğer bensem, buyuruyorum, yine ordunun başına geç.» der. Her iki önerme de, aynı vargıya ulaşmakta. İşte, ikilem budur. Yazarların, ikilem diye kullandığı sözcük bu karşılığı taşımıyor. İkicilik (dualizm) ya da yukarıda belirttiğim gibi «İkilik» karşılığı kullanılıyor. Felsefe'deki «süreç» (vetire) de yazık ki genel anlamdaki «süre» anlamında kullanılmaktadır. Üstünde araştırılsa kimbilir daha neler var!

Sözümü bitirmeden «İstem» üstünde de durayım. Türk Dili dergisinde, bu sözcük üstünde geçen yıl bir yazımda durmuş, yanlış kullanıldığını belirtmiştim. Felsefeciler, «irade» karşılığında terimleştirilen, «istem» sözcüğüne sahip çıkmadılar. Bu nedenle, bu sözcüğü, tüzeciler kapıp, anlamını değiştirerek «talep» karşılığında kullanmaya başladılar. Çok yakın sürede oldu bu. Oysa «talep» karşılığı, geniş anlamda, «istek» tüze ve türe dilinde ise «isteme» diye kullanılabilirdi. Nitekim, sayın hocamız H.V. Velidedeoğlu, Türkçeleştirdiği bir yasanın eki olan Terim ve Sözcükler adlı betiğinde «Talep hakkı» biçimindeki eski terime karşılık olarak «İsteme hakkı» demektedir. Bundan da anlaşılıyor ki talebin karşılığı, istem değil «isteme»dir. Felsefeciler, bu anlam değişikliğine (kayma diyemiyorum) seyirci kaldı ve uzun yılların örülerinde «irade» karşılığında, çok sevilerek, beğenilerek kullanılmış olan «istem»i, tüzecilere bırakıp, karışıklığa da yolaçtılar. Sayın Prof. Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde, «istem» yerine, «istenç» biçimini kullanırken bir sakınca görmediğini, sözlüğün önsözünde belirtiyor. Oysa, bu aziz dostum, Felsefe terimlerini, çok önceki yıllarda Türkçeleştiren kurulda bulunduğunu da bu önsözde belirtmektedir. Bunca emek verip buldukları bu çok gözel terimden, üstelik tutmuş, beğenilmiş olan terimden, yüreği acımadan nasıl vazgeçti. Şaşırttı beni.

o

ADOLF HİTLER'DEN PTT'YE

Bülent Habora

Türk ulusunun bir kişisiyim ben. Ve benim içinde bulunduğum bu ulusun adına yargı yetkisini kullanan bir mahkemenin bir kararını aşağıya alıyorum:

«Türk ulusu adına yargı yetkisini kullanan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 numaralı Askerî Mahkemesi, 353 sayılı kanunun 2'nci maddesi uyarınca, Başkan: İzzettin Avlar (942-11), üye: Necati Akagündüz (953-b-34), üye: Tahsin Özer (957-11)'den kurulu, tutanak kâtipliğinde Asb. Eyyüp Savaşçı (957-29) hazır oldukları halde (...) toplanıldı. Askerî savcılığın talepnamesi ve buna ekli yukarda isimleri yazılı şahıslara ait (noktalı bölümde adları geçen sanıklar. B. H.) *kitap listeleri ve KİTAPLAR AYRI AYRI OKUNUP TETKİK EDİLDİ. Gereği düşünüldü: (...) Adolf Hitler'in Tek kurtuluş Yolu isimli Altay Yayınları tarafından yayınlanmış, Dr. C. İlhami Kaya tarafından Türkçeye çevrilmiş 461 sahifeden ibaret kitap, (...) kitap, broşürler, gazeteler, dergiler, mektuplar ve not defterleri tümünün münderecatından komünizm propagandası suçunun unsurları bulunduğu, bu halleri ile mühtelif tarihlerde ve muhtelif mahkemelerce toplattırılmasına karar verilmiş matbuat olduğu (...) tamamının zapt ve müsaderesine oybirliği ve sırasıyla karar verildi.»*

Karar uzun olduğu için «Vesikalık Resim»lerin ya da «Çanlar Kimin İçin Çalıyor», «Dokuz Gizli Dosya» gibi komünist (!) birçok kitabın adını ve ayrıca, Türkiye'nin o günlerdeki ortama geliş nedeni olarak bu yayınların gösterildiği bölümü noktalarla geçtim.

İşte benim adıma yargı yetkisini kullanan bir Sıkıyönetim Mahkemesinin kararı... Adolf Hitler'in de kitabı okunmuş, tetkik edilmiş ve «komünizm propagandası» bulunmuş.

Bir de utanmadan lâf ediyoruz Türkiye'de «düşünce özgürlüğü» yok diye. Adolf Hitler'i bile «komünist» yaptıktan sonra...

o

Ankara Sıkıyönetim'i Adolf Hitler'in «komünizm propagandası» yaptığını duyururken, Faik Türün'ün emrindeki İstanbul Sıkıyönetiminin görevlileri evimi basıp, İstanbul Sıkıyönetiminin yayınladığı «Yasak Kitaplar Listesi»nde adı bile bulunmayan kitaplarımı aldılar. Ve benim haberim bile olmadan kitapların yasak olduğuna ve müsadere ve imhasına karar veriyor gene aynı komutanlığın 2 no.lu Askerî Mahkemesi. İtiraz ettim, yaptığınız yasalara aykırıdır, bu kitaplar sizin yayınladığınız listede yok, Askerî Yargıtay'ın, toplatılmış kitapları önceden alıp evinde bulunduran kimselerin evlerinden bu kitapların müsadere edilemeyeceğine dair kararı vardır, ayrıca Yargıtay 1. Ceza Dairesinin de böyle bir kararı bulunmaktadır, diye...

Kim dinler? Çünkü Sıkıyönetim var. Faik Türün'ün ya da yardımcılarının ya da onların mahkemelerinin dediği dedik. Ve benim kitaplarım gitti gider.

Tabiî herkesin bildiği gibi İstanbul Sıkıyönetiminin yasaları çiğneyişi salt «kitap» konusunda değildir. Ve İstanbullular da bu «yasaların çiğnenişinin faturası»nı, kısmen de olsa, Senato ara seçimlerinde tahsil etti.

Faik Türün zamanında zındanlara atılan tüm yayıncılar, üstelik sayıları daha da arttı, yayıncılığa devam ediyor. Sahi, Faik Türün nerde?

o

Yalnız «12 Mart Faşizmi»ne mi özgü bu «basılı ya da yazılı nesne düşmanlığı?» Hiç de değil.

T.C. Posta, Telgraf ve Telefon İşletme Genel Müdürlüğünün İzmir Demiryolları Matbaasında 1965'te bastırdığı 417 sayfalık bir kitap var: «Yurda Sokulması ve Elden Ele Geçmesi Yasak Yayınlar.» Kapağının üzerinde de kırmızıyla koskocaman bir «GİZLİDİR» damgası var. Gizlemekte haklılar, çünkü gerçekten bir «utanç belgesi» bu kitap. Yetkililer de herhalde utandıklarından bu kitabı gizlemişlerdir.

Neler yasaklanmamış ki bu ülkede?

Önce biraz yasaklanan dualar: Karınca duası, Çekirge duası, Enamı Şerif, Mevlidi Şerif v.d....

Yasaklanan plaklar: Aram Haçaturyan'ın birkaç plâğı, Şakır da Şakır Atarım Aman v.d....

Süleyman Demirel'le ilgili yasaklar: Süleyman Demirel'in Türkiye Masonlar Cemiyetine mahsus kayıt fişi fotokopisi, Süleyman Demirel'in karikatürize fotoğrafını havi ve üzerinde beyaz at bulunan viski şişeli beyanname, «İşte Adalet Partisinin Genel Başkanı» (bildiri), «Halk arasında Süleyman Demirel için şu lâflar söylenmektedir» (broşür)...

Yasaklanan kartpostallar: Almanca, İngilizce, Fransızca, Rusça, Polonezce tüm kartpostallar, Güvercin resimli kartpostal v.d....

Yasaklanan mektuplar: İki sayfalık Arapça mektuplar v.d....

1971'lerde Adolf Hitler'in «komünist» sayıldığı bir ülkede, bundan yıllarca önceki kafalar Arapça mektuplarda «Hilâfetizm», Güvercin resimli kartpostallarda «Güvercinizm», Karınca duasında «Karıncaizm», Çekirge duasında «Çekirgeizm», viski şişeli beyannamede «atizmli amerikanizm» gibi izm'ler bulunması olağandır.

Yalnız, üzerinde «GİZLİDİR» damgası basılı olan bu «YÜZKARASI» belgenin, bu «UTANÇ» belgesinin üçüncü sayfasında bir açıklama var. Bu açıklamanın 3. bölümünün «a» maddesinin ilk paragrafını aynen yazıyorum:

«Yabancı merkezlerden posta alan alıp verme merkezlerimizde mümkün oldukça yabancı dile âşina servis âmiri veya başmemurun başkanlığında yabancı dil bilen memurlardan kurulan muayene kurullarınca gelen postalardan çıkan basılı kâğıtlar dikkatle incelenir.»

Peki, nerde kalıyor o Anayasa'daki «haberleşme özgürlüğü» maddesi? Rafta bile olsa şu Anayasa'ya biraz saygı gösterilmesi gerekli. Mektupların bile kontrol edildiği bir ülkede demokrasiden, Anayasa'dan falan söz edilmez, bunu biliyorum, ama bari şu servis âmiri yabancı dili biraz hakkıyla bilsin. Yoksa salt «âşina» olurca «Larousse»a varıncaya kadar çok şeye el konulur postalarda ve 40 milyonluk Türkiye'nin 30 milyonu «mektup ve basılı kâğıtları okuma memuru» olarak çalışır postanelerde. (İşte o zaman kapitalist yoldan kalkınır Türkiye. Çünkü tüm dünyadan akın akın turist gelir bu garabetler ülkesini görmek için, bu «böyyük Türkiye»yi görmek için.)

Böylece Anayasa'yı kendi kapılarındaki paspas sanan birtakım adamlar, aynı açıklamanın son bölümünde şunları diyorlar:

«Yurdun emniyet ve güvenliği ile sıkı sıkıya ilgili bulunan yasak yayınların alıcılarının ellerine geçmemesi için bu işle uğraşan ve görevlendirilen yollama, gişe, muayene ve tetkik ve dağıtım servislerinde bulunan personelimizin gereken büyük hassasiyeti göstermeleri ve dikkatli olmaları gerekir.»

«Dikkatli olmalılar ki, bunun sonunda Anayasa'yı çiğnemeden dolayı bazı maddelerden dolayı dâvâ falan açılır. O zaman da tavsiye ederiz ki, «hatırlamıyoruz reis beyefendi» desinler».

Evet, bu bölümü ben ekledim. Aslında biraz da «vatan, millet, Sakarya, böyyük Türkiye,» gibi lâflar da eklemek gerekirdi, daha ciddî olsun diye.

İşte birtakım adamlar yukardaki (italik dizilmiş olan) öğüdü veriyorlar emirlerinde çalışanlara. Açık açık, işledikleri suça katılmalarını öneriyorlar.

Peki, «açıklama»sında alenen Anayasa'nın çiğnendiği bu kitabı, her sol eseri inceden inceye okuyan, bilirkişilere incelettiren savcıların biri dahi görmedi mi? Belki de görmemiş olabilirler, çünkü üzerinde «GİZLİDİR» damgası var, doğaldır savcılara filân verilmemesi...

Aynı açıklamanın 4. bölümünün «b» maddesinde de:

«Yurdumuzdaki yabancı elçilik ve konsolosluklarla bunların mensuplarına gelecek yasak yayınların bu yerlere ve bu kimselere,» verilmesi yazılı.

Burada iş biraz karışıyor. Örneğin, Amerika Elçiliğine gelen paketler kontrol ediliyor, tamam. Peki Ame-

rikan üslerine gelen yayın paketleri kontrol ediliyor mu, edilmiyor mu? Bununla ilgili bir açıklama yok.

Yalnız yabancı ülkelerden gelen kitaplar, dergiler, gazeteler, bildiriler, fotoğraflar, plâklar, ses bantları, mektuplar kontrol edilmiyor, aynı biçimde ülke içinde bir yerden bir yere gönderilenler de kontrol ediliyor. Haklı o birtakım adamlar, düşünün bir kere «Şakır da Şakır Atarım Aman» adlı plâğı ben alıp İstanbul'dan Ankara'daki bir arkadaşıma gönderirsem yahut da biri Necmettin Erbakan'a Karınca duasını yollarsa yurdun emniyet ve güvenliği tehlikeye girmez mi yani?

Peki, basılı kâğıtların yasak olanlarına el konulduktan sonra ne oluyor. Gene aynı «açıklama»da bu da belirtiliyor:

«Tutulup ilgili makamlara gönderilen maddelerin, a) Adedi, b) Maddeyi gönderen merkezin adı, c) Maddenin geldiği merkezin adı, d) Postanın haber kâğıdı numarası, e) Postanın tarihi, f) Madde taahhütlü ise numarası, âdi ise cinsi, g) Yasak yayının taşıdığı ad, h) Yayının çıkış yani postaya verildiği merkezin adı, ı) Gönderenin adresi, j) Alıcının adresi, k) Hangi makama kaç numara ve tarihli yazı ile verildiği, Gizli bir yazı ile merkezlerce Başmüdürlüklere ve Başmüdürlüklerce de Genel Müdürlüğe (Posta Dairesi Başkanlığı Ş4 - K6) işaretiyle gönderilecektir.»

Hepsi iyi, hepsi güzel buraya kadar. Peki, «yurdun emniyet ve güvenliği»ni hiç olmazsa kendi açılarından sağlamak isteyenler bu dediklerini uygulayabiliyorlar mı? Ankara telefon rehberini bile doğru dürüst basmasını beceremeyen PTT'nin nasıl çalıştığını herkes çok iyi bildiği için, bunun da tam anlamıyla uygulanmadığı

bellidir. (Yalnız bazı yayınevlerinin kitap paketleri falan çeşitli dönemlerde, Anayasa çiğnenerek kontrol edilmiştir.) Yargı organlarınca beraet eden kitapları da kendi zamanında toplatan Faik Türün bile yönetse bu ülkeyi gene başarıya ulaşamazlar. Çünkü bu kitap «gizli belge»dir, doğal olarak hiçbir memura verilemez. Üstelik memurun işi gücü yok da, böyle saçma sapan, gülünç şeylerle mi uğraşacak? Ayrıca, adam sunta'yı mobilya diye geçiriyor, iki tane karptpostalı mı geçiremeyecek başkası?

Sonuç olarak diyorum ki, S.A. (Siyasî Ahlâksızlar)nın, S.S. (Sunta Sahtekârları)nın, M.C. (Mobilya Cephesi)nin, A.P. (Aşırı Partizanlar)ın ve diğer birçok kötü kişinin kol gezdiği Türkiye'de «basılı nesnelere düşman olanlar»ın bulunması bir yerde olağandır. Tabiî, olağan olan bir şey daha var, o da bu adamları hiç bir zaman ciddiye almamak, bu adamların kararlarına gülüp geçmektir...

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu:* Friedrich Engels. Çeviren: Sevim Belli. Sol Yayınları, Ankara 1976, 8 TL.

o *Marksist Ekonomi Politiğin İlkeleri:* Lev Leontiev. Çeviren: Kenan Somer. Sol Yayınları. Ankara 1976. 12,50 TL.

o *Trotskizm mi? Leninizm mi?* J. Stalin. Çeviren: Muzaffer Ardos. Sol Yayınları, Ankara 1976. 15 TL.

o *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi:* V. İ. Lenin. Çeviren: M. Ardos. Sol Yayınları, 2. Basım. Ankara 1976. 17,5 TL.

UZAK YAKIN ANILAR

II

Vedat Günyol

Sonra, bir sabah, saat beş olmalı, kapının zili çalıyor. Üstüste, durmadan. Uyanıyorum. Anlıyorum durumu. Geldiler, diyorum, geldiler, hem de takım taklavat. Açıyorum kapıyı. Karşımda, terbiyeli, nazik bir deniz subayı. Her iki yanında tomsonla bezeli iki asker. Adımı söylüyor. Rahatsız ettik,diyor. Nerdeyse ağlayacak adam, öylesine saygılı. Derken bir kara binbaşısı, ardından sivil bir iki kişi dikiliyor karşıma. Evi arayacağız diyor binbaşı. Giriyorlar içeriye postal gürültüleriyle. Birden odalara saldırıyorlar. Bu yatanlar kim diye. Evimizde bir geceliğine konuklarımız var: Dayımın kızıyla, kız torunu. Biri öğretmen, biri öğrenci. Bir odada kızkardeşimle iki kızı yatıyor. Kaldır onları diye bağırıyor biri. Açıyorum kızkardeşimin odasını. Fırlıyor yatağından kızcağız. «Ne var abi,» diyor. «Polisler» diyorum. «Allah belâlarını versin,» diyor kızkardeşim.. Sonradan başkomiser olduğunu öğrendiğim gençten birisi, omuz başımda. Duyuyor kızkardeşimin söylediklerini. Böylesi sözleri kanıksamış olacak ki, hoşgörüyle karşılıyor. Ev halkı toplanıyor salona. Bir arama tarama ki sormayın. Çamurlu polis ayakkabıları, hele hele asker postalları dolaşıyor evin şurasında burasında. O postallar ki, yurdu düşmana karşı korumakla görevli, bu görev doğrultusunda eğitilmiş ondokuzluk, yirmilik, yirmibirlik yiğitlerin ayağında, 19 Mayıs'ların, 23 Nisan'ların, 29 Ekim'lerin ve daha nice ulusal bayramların kutlanışında, geçit törenlerinin coşkunluğunu

rap rap'larla çınlatırlar caddelerin taşlarında asfaltlarında. İşte, o postallar dolaşıyor, evin içinde, dostu düşmanı birbirine karıştırmış olarak. İri yarı iki sivil polis görevlisi yatak odama sürüklüyor beni. Tavandaki ampul yanmıyor. Nicedir değiştirmeye üşenmişim. Yatağımın başucundaki gece lâmbasıyla yetinmişim, yetiniyorum. Soruyor, dev cüsseli görevli. «Bu ampul niye yanmıyor?» diye. Anlatıyorum. Ama, inanmıyor. Suçlular aydınlıktan kaçarlar ya suç kanıtlarını karanlıklara boğmak için. Öyle bellemiş zavallı, ne yapsın. Derken, Ekibin yöneticisi binbaşı giriyor odaya. Odamın bir köşesinde, kutu içinde bir televizyon aygıtı var. Ağabeyim bırakmış, onbeş günlük bir gezi için İstanbul dışında olan ağabeyim. Nerde bunun izin kâğıdı diye soruyor. Kaçak olabilir, değil mi ya! Bereket, ağabeyim izin kâğıdını koymuş televizyonun üstüne. İnceliyor binbaşı. Kurtuluyorum şüphelerden. Sonra, polis görevlileri didik didik ediyorlar kitap raflarını, şiltelerimi, karyolamın altını, valizleri, dolapları. Bula bula üç kitap buluyorlar tehlikeli olarak: Cafiero'nun bir ciltlik *Kapital* özetini, Babeuf'ün *Devrim Yazıları*'nı, bir de A. Erhat'ın *Mavi Yolculuk* adlı kitabını. Babeuf'ün çoktan aklandığını, *Mavi Yolculuğun* bir anı kitabı olduğunu anlatıyorum. Kala kala Cafiero kalıyor şüpheli olarak. Onu alıyorlar. (Bu esercik hâlâ suç öğesi olarak Sıkıyönetim Mahkemesindedir, belki bir gün geri verirler). Sonra, büfenin gözlerinde adres defterlerini buluyorlar. Eniştem, yeğenim Dr. Cemil Cemiloğlu'nun adres defterlerini. Boşuna söylüyorum, bunların benimle hiç bir ilişkisi olmadığını. Aldırmıyorlar. Cafiero çevirisi ve iki adres defteri üstüne bir tutanak hazırlanıyor. İmzalıyorum. Sonra, «Haydi, giyin, Emniyet'e

gideceğiz» diyorlar.

Anlıyorum. Beni almaya gelmişler. Giyiniyorum. İzin isteyip traş oluyorum ayaküstü. Sonra, çıkıyoruz evden, yedi sekiz kişilik güvenlik kuvvetlerinin tomsonlarıyla sağlanan güvenliğinde ve de körpecik iki kız yeğenimin faltaşı gibi açılmış, hayat boyu unutamayacakları korkulu bir rüya ürküntüsünün göz yaşlarıyla dolu irkintisi içinde. Kızkardeşim seğirtiyor, «paran var mı yanında» diye soruyor. «Var» diyorum. «Merak etme, yarın dönerim,» diye yanıtlıyorum.

İşte, bu bir bilmece. Yarın döner miyim gerçekten? Niye dönmeyecek mişim? Bir Cafiero çevirisi mi, beni suçlu durumuna sokacak?

İçim hem rahat, hem rahatsız. Bir ayı aşkın süredir, ufacık çantama ilâçlarımı koymuş, ha bugün ha yarın kapımı çalarlar diye, hazırlıklara girişmiştim. Fazıl Hüsnü'leri, Çetin Altan'ları, Samim Kocagöz'leri gözaltına almışlardı. Bana da sıra gelecekti elbet. Sıram gecikti diye, ne yalan söyleyeim, üzülüyordum da. Adımız solcuya çıkmışken, beni, öbür solcu arkadaşlardan nasıl ayrı tutabilirlerdi? Olamazdı böyle şey. Bizleri tutuklamak için haklı bir neden yoktu yok olmasına. Ama, Sıkıyönetim hak hukuk aramıyordu ki. Tek parti döneminden kalma bir alışkanlıkla, solcu diye bellenen kişilerin kapısını çalmak âdet olmuştu, en ufak bir kıpırdanış karşısında. Bir yazımda yazmıştım daha önce. Özgür bir ülkede, sabahın kör saatlerinde, insanın kapısını ancak sütçü çalabilirdi. Bir Fransız başbakanı —adını şimdi anımsamıyorum— demişti bunu. Uzun süre, arkadaşlar arasında alay konusu yapmıştık bunu. *Yeni Ufuklar*'da, kapıyı vurup da, tanımadığımız birisi içeri girdi mi, bakışırdık birbirimize, gelen sütçü mü

diye. *Sütçü* bizim sözlüğümüzde *polis* demekti. İşte, bana da, sonunda sütçüler gelmişti, bir sabah karanlığında. Ama, bu sütçüler, postallı, tomsonlu, Emniyetli sütçülerdi.

Hazırlanmıştım kaşla göz arasında. Evden ayrıldık polisler askerlerle bir arada. Beni kapının önünde bekleyen bir cipe bindirdiler. Raslantı bu ya, o her zaman yanımda bulundurduğum çantam, asıl kitaplarımın, sıkıyönetimce görülse, kamyonlara yükleyip suç kanıtı diye —mal bulmuş mağribi sevinciyle— çuvallara doldurulabilecek kitaplarımın bulunduğu bir çatı katında bırakmıştım.

Sigara bile yoktu yanımda. Sadece cüzdanımda üç beş kuruş vardı. Ciple çıktık yola. İki sivil polis arasında yola düzüldük. Sigara yaktılar, bana da verdiler bir bafra. Araba vapurunda bir iki sigara daha tellendirdik. Etliye sütlüye karışmaz gibiydi görevliler. Saygılı ve de mesafeli. Tutuklanmıştım resmen. Şakası yoktu bunun. Daha önceleri okumuştum kitaplarda. Bekirağa koğuşu diye bir yer vardı, Abdülhamit'in zorbalık döneminde. Tarihe adı geçmiş ne kadar aydın varsa, oradan geçmişti, acılı anılarla dolup taşarak. Daha 1946' larda, Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Zalimâne Bir İdam Hükmü* adlı kitabından öğrenmiştim tutuklanmanın, yersiz suçlamalarla, benim gibi sıradan bir insana boş verin, İçişleri Bakanlığında bulunmuş, dürüstlüğü, namusu, görev duygusuyla her türlü suçlamanın dışında kalabilecek bir insanın, günün birinde, apar topar evinden alınarak karakollara, oradan mahkemelere nasıl düşebileceğini.

Bir yazarcıktım ben, demokrasi adına, yurt adına işlenen (ve bugün hâlâ işlenmekte olan) yolsuzluklara

arada bir dokunan, adı sanı bilinmez bir kimseydim. Tutuklanabilirdim, bal gibi tutuklanabilir, sorgusuz sualsiz hapislere atılabilirdim, hem de. Nitekim tutuklanıp, hapislere atıldım.

Evet, bir sabah, tatlı (belki de acı) uykumdan uyandırılıp, postal takırtıları, silâh şakırtıları arasında, evimden alınıp Emniyet'e (ama ne emniyet) götürüldüm, suçumun ne olduğunu, ne olabileceğini bilmeden, bilemeden.

Salacak vapur iskelesi, sıra bekleyen araçlarla tıkanmış durumdaydı. Bize öncelik tanıdılar. İlk vapura girdik. Sansaryan hanı önünde duran cipten inerken, bilinmez bir serüvene sürüklendiğimi anlar gibi oldum. Dört ya da beş görevlinin sıkışık düzen denetimi altında, merdivenleri çıktık. Üst katın çifte aylı kapısından içeri soktular beni. Sağdaki ilk odaya girdim. Bir masada, kara yağız bir adam oturuyordu. Neyin nesi olduğumu sordu, yarı uykulu haliyle. Geç otur dedi, bir yer göstererek. Bir başka masada, bir sivil polis yirmi yirmi beş yaşının tazeliğinde, kendini tatlı rüyalara bırakmış olmalıydı. Beri yanda da iki çocuk uyukluyordu, partallar içinde, suçluluk yükünün bütün ağırlığını bilinç altında duyarak. Yaşlıca bir kimsenin ağzından girip burnundan çıkarak parasını mı yürütmüşlerdi, bir kadının çantasına mı girmişlerdi, bilemeyeceğim. Onun gibi bir suçtan ötürü oradaydılar. Dakikalar geçiyordu. Oturduğum yerde, düşünüp duruyordum, niçin buradayım diye. Birden bir ses doldurdu öndeki koridoru. Tanıdık bir sesti bu. Sonra, başka tanıdık kadın sesleri çınladı, yankılandı sağda solda. Kalın erkek sesi, Yaşar Kemal'in sesiydi. Yüzde yüz. Kadın sesleriyse, Magdi'nin, Thilda'nın sesiydi.

Birden, uyandım. Yalnız değildim burada. Dostlarla, tanışlarla birlikte getirilmiştik buralara demek. Ferahlamış, kendime gelmiştim. Koridorda yankılar yapan Yaşar Kemal'in gür sesi, döne dolaşa geldi, bulunduğum odanın önünde bir bomba gibi patlayıverdi: «Uyy, Vedat kardeş!» ünlemiyle. Tedirginliğim, ürküntülerim, ne var, ne oluyor, ne olacağım soruları uçup gidiverdi o an. Yalnız olmamanın bir güvenliği vardır ya, işte o girdi içime, bir zırh, bir kalkan gibi. Nerden alır, nerden bulur şu Yaşar Kemal, o kendine güveni, girilmez kapılardan girme, yanaşılmaz insanlara yanaşma, en asık suratları, tılsımlı bir değnekle yumuşatma yeteneğini, gücünü?

Girdi odaya, Yaşar Kemal o iri gövdesiyle, içime güvenlikler salarak. Kara yağız komisere yanaştı. Bırak da konuşayım şu adamla dedi beni göstererek. Olmaz, dedi komiser, bütün yumuşaklığına, kendini koyverdi koyverecek insancalığına rağmen. Ama, bir çırpıda, ağız kalabalığına getirerek, açıkladı Yaşar Kemal, neyin ne olduğunu: Benden bir iki saat önce getirilmişlerdi buralara Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Magdi Rufer ve Thilda Gökçeli. Yaşar da beraberlerinde gelmiş, onların yanında kalacağım diye direterek. Kalmıştı da nitekim.

Aradan bir saat geçti geçmedi, alıp götürdüler beni, o on günü aşkın süreyle iskemle üstünde, geceli gündüzlü kaldığım odaya, *Ekipler âmirliği* odasına.

(Bitmedi)

NÂZIM HİKMET UYARLAMALARI VE SORUMLULUK

Hüseyin Erdem

Türkiye'de belli dönemlerde uygulanan koyu baskılara, çeşitli yasalara rağmen, adından en çok söz ettiren, dünya edebiyatı içinde yüzümüzün akı, Türkiye'mizin en büyük, dünyanın sayılı büyük ozanlarından Nâzım Hikmet. Türkiye'de işçi sınıfı hareketi her gün daha bir güçlenerek kendisini duyururken, sanat ve edebiyat alanında da buna koşut bir gelişme her zamankinden daha açık, daha belirgin bir biçimde çıkıyor ortaya... Böylece de, bir zamanlar adından söz edilmesi pek zor, ama şimdi o derecede kolay olan N. Hikmet, yapıtlarıyla adını, sanat ve edebiyat dünyamızın hemen her alanında en yaygın bir görünümde duyuruyor.

Bilindiği gibi, N. Hikmet, yaşamını ve sanatını bir düşünce ve eyleme adamış ve yaşamının sonuna dek de bağlı kalmış inandıklarına. Bu bakımdan, N. Hikmet'i, *Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi*'nden ayrı olarak düşünemeyiz.

Uzunca bir süredir, hemen hemen bütün yayınevleri yayınladılar, yayınlıyorlar, N. Hikmet'in yapıtlarını. Çeşitli baskıları, yıldırıları göze alarak, N. Hikmet'i yaygınlaştırmak isteyen ve onun kitaplarını yayınlayan yayınevlerinin yanısıra, büyük ölçüde sömürüldü bu büyük ozan. Hiç bir ödeme yapılmadan basılan kitapları, bol bol gelir sağlıyordu kimi yayıncılara.

Şimdi başka bir sorun var gündemde, N. Hikmet'le ilgili olarak: Çeşitli uyarlamalar... Tiyatrolarda oynanı-

yor N. Hikmet'ten uyarlamalar. Müziklendiriliyor şiirleri, plaklar yapılıyor bunlarla. Meyhane şarkıcılarından tutun da en büyük diye bilinen kompozitörlere dek, hemen her müzisyen bir N. Hikmet uyarlamasıyla çıkıyor karşısına kamu oyunun. İlk bakışta Nâzım Hikmet'in bu denli yaygınlaşması sevinç veriyor insana. Oysa, acaba sorun, sadece N. Hikmet'in yaygınlaşması, hemen her alana uzanabilecek güçte ve yetkinlikte bir sanatçı olmasının kanıtlanması mıdır? Öyle ise bile, başka açılardan irdelemek gerekmez mi bu olguyu?

Bizce gerekiyor, hem de özellikle gerekiyor. Hele özde Nâzım Hikmet'in düşünce ve eylemini yadsır göründükleri haldde, bazı sanatçıların, onun yapıtlarını kullanmaları düşündürüyor insanı elde olmadan. Bu ayrı bir sorun. Asıl üzerinde durulması gereken, N. Hikmek gibi bir usta sanatçının ürünlerini, herhangi bir sanat alanına uyarlarken, onu, büyük bir sorumluluk ve ciddiyetle ele almak gerektiği sorunudur.

N. Hikmet'in şiirleri, müziğe uyarlanırken, genellikle, hazır bir ezgi kalıbı ile söyleniyor. Bu da, çoğunlukla iki olumsuz sonuca yol açıyor: Ya söz cümleciği, müzik cümleciğinden daha uzun geldiği için, şiir sözleri tıkılmış oluyor bu müzik kalıbı içine; ya da, müzik cümleciği, söz cümleciğinden daha uzun oluyor, böyle olunca da yayılıyor müzik, yitiriyor kişiliğini. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda, bir yandan müzik ve şiir ögelerinin her ikisi kişiliğini yitirirken, öte yandan birbirlerini de olumsuz yönde etkiliyorlar. Anlamını, güzelliğini yitiriyor, şiir de müzik de, yalnız anlamını ve güzelliğini mi, daha da nelerini...

Bir de yeniden besteleme çabaları var. Bu çabaların sonucunda ortaya çıkan yapıtlar da doyurucu olmak-

tan pek uzak şimdilik, belli bir haz verseler de... Oysa N. Hikmet'in şiirlerinden beklenen sadece haz mıdır? Bu yoldaki uyarlamaların çoğunda, tekdüze gelişen bir ezgi sıralamasının egemen olduğunu görüyoruz. Öyle ki, aynı ezgi ile Faruk Nafiz'de söylense, N. Hikmet'te söylense değişen pek bir şey olmuyor.

Her iki yol ile oluşturulan uyarlamalarda, özellikle göze çarpan, müziğin sözden ayrı yaratıldığı, müzik oluşturulurken sözlere ve özellikle de sözlerin içeriğine pek bağlı kalınmadığıdır

Böyle olunca, bir sorumlulukla karşı karşıya kalıyor sanat, ister istemez. Önce, N. Hikmet'in şiirlerini bilinçle ele almak gerektiğini aklından çıkarmamalı, onun, düşünce ve eylemine, sanat düzeyine ve sanat anlayışına yakın bir doğrultu tutturmanın zorunluluğunu kavramalıdır sanatçı. Bu da, müziğe aktarırken N. Hikmet'in şiirlerini yeni ögelerle zenginleştirerek ve bir amaçla sunmayı gerektirir.

N. Hikmet, halk türküleri ve öteki halk yaratmalari ile öyle bağlar kurmuş ve kültür ile bilimsel dünya görüşü arasında sağladığı bütünlük üzerinde öyle bir yükselmiş ki, bu alanda o düzeyde bir başka sanatçıyı pek göremiyoruz daha. Ve N. Hikmet, yaşamı ile sanatı ve düşüncesi arasında oluşturduğu özdeşlik ile çok iyi kavradığı halk kültürümüz arasında belki de en sağlam köprüyü kurduğundan olacak, pek kolay aşılacağa benzemez. Bugün için müzik alanında bütün bu özellikleri Ruhi Su'da görüyoruz.

Bütün bu nitelikler, N. Hikmet'in şiirine zengin bir müzik ve ritm özelliği kazandırıyor. Bugün, onun şiirlerini müzik alanına uyarlayacak bir müzisyene düşen

başlıca görev, şiirlerdeki bu müziği ve ritmi bulmaktır. Bunlar bulunduktan sonra kolaydır işi artık müzisyenin. Ve ancak şiirde bulunan ya da hiç değilse sezilen müzik ve ritm daha bir vurgulanırsa, uyarlamanın müziği, müzik özelliğini, şiiri de şiir özelliğini yitirmez. Buna bir de, N. Hikmet'in savaşım inancını da katarsa, gerçek bir N. Hikmet uyarlaması çıkar ortaya. Böylece de müziğin ve şiirin tutarlı birliği ve uyumu kuruluverir. Bunlar ön koşullar... Geriye müzisyenin yaratıcılığı kalır. Bu açıdan düşünüldüğünde, birkaç iyiniyetli çaba dışında pek de umutlu olmamalıyız N. Hikmet uyarlamalarının bolluğu karşısında, niteliklerinden ötürü.

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Sözcük Türleri* I (Ad, Sıfat, İlgeç, Adıl, Belirgeç): Hazırlayanlar : Neşe Atabay, Dr. İbrahim Kutluk, Sevgi Özel. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976, 20 TL.
- o *Türk Dil Devrimi* (Dilde Değişme ve Gelişme Açısından): Dr. Kâmile İmer. T.D.K. Yayınları, Ankara 1976. 20 TL.
- o *Arpaçay Köylerinden Derlemeler:* Prof. Dr. Selâhattin Olcay, Dr. A. Bican Ercilâsun, Dr. Ansar Aslan. T.D.K. Yayınları, Ankara 1976. 50 TL.
- o *Fransa'da Sınıf Savaşımları* (1840 - 1850): Karl Marx. Çeviren: Sevim Belli. Sol Yayınları. 2. Basım, Ankara 1976. 17.50 TL.
- o *Felsefe İncelemeleri:* K. Marx - F. Engels. Çeviren. Sevim Belli. Sol Yayınları, 2. Basım, Ankara 1975. 15 TL.

«ANLAM» KAVRAMI, EPİSTEMOLOJİ SORUNLARI, PRAKSİS FELSEFESİ

Erkut Sezgin

I

Bilgi felsefesine, Platon, Sokrates'dan devraldığı iyi/kötü sorunsalından varmıştı. Sokrates, «iyi/kötü nedir?» sorunuyla vatandaşlarının karşısına çıkıyor, onları eylemlerinin değeri üzerinde düşünmeye çağırıyordu. Felsefeyi, yaşama sorumluluğunu en iyi biçimde yerine getirmek için gerekli bilgilerin araştırılması olarak bellemişti. «İyi nedir?» sorunu derinleştirildiğinde «bilgi» üzerinde aydınlanmayı gerekli kılmıştı. Böylece, «bilgi» konusunda aydınlanma'dan umulan, insanın kendine (ethik olanaklarına: yaşama eylemini nasıl değerli kılabileceğine, bu eylemi sorumlulukla yerine nasıl getirebileceğine...) dönük bir aydınlanmaydı. Felsefenin altın çağında «bilgi», «mantık» araştırmaları ethik sorunlarına dönük, yaşama sorumluluğunun bilincinde bir araştırmanın parçası olmuştu.

Ama: 1) Felsefe pratiği bütün aşamalarında bu espriyi sürdürebilmiş midir? 2) Sürdürmesi gerekir miydi? 3) Sürdürmesi başarılı bir felsefe olmasını gerektirir mi?

Birinci soruya «evet» diye cevap veremeyiz. Sürdüren ve sürdürmeyen örnekler gösterilebilir. Gene de önemli felsefelerin sürdürmüş olduğunu söyleyebiliriz. Fakat sürdürememiş felsefe pratiklerinin neden ethik araştırmalarından kopmuş olduğu hakkında bilinmesi

gereken, bu kopmada özel bir çeşit «bilgi», «mantık», «kavram» anlayışının önemli rol oynamış olduğudur. Bunu, Descartes'çı gelenekle, ethik araştırmalarıyla bütünlüğünü koruyan praksis felsefesinin «bilgi» ve «kavram» (ya da anlam) üzerindeki yorum ayrılıklarına dokunarak göstermeye çalışacağım. Birincinin ethik araştırmalarından pozitivizmle vardığı en uzak noktayı «bilgi», «mantık», «anlam» hakkında sistematik olarak geliştirdiği yanlışlarla nasıl belirlediğine bu yazıda değineceğim.

İkinci soruya kesinlikle «evet» diye cevap vermek istiyorum. Üçüncüye de «hayır» diye cevap vermek gerekiyor. Çünkü, ahlâkça bir kaygıdan kaynaklanması, ethik sorunlarına dönük bir araştırma olması, öne sürülen düşüncelerin doğru/başarılı olmasını gerekli kılmıyor. Örnek olarak gene Platon felsefesi gösterilebilir. Ethik sorunlarıyla bütünleşmiş «bilgi» üzerindeki araştırmalarına karşın öne sürülen düşünceler doğru değildir.

Bu söylediklerim: Ethik bir aydınlanmaya ve çözümlemeye yönelik olması felsefe araştırmalarının gerekli şartı, fakat doğru olması için yeter şartı değildir.. diye özletlenebilir. Fakat bu gerekli şartın bir kabluden, yukarda 2. soruya verdiğim gerekçesiz «evet» cevabıyla konduğu akla gelebilir. «Ethik sorunsalından boşanmış fakat başarılı felsefe pratiği hiç mi olmamıştır?» diye düşünülebilir. Olmuştur kuşkusuz. Başlıca aşamasını da, burjuva/kapitalist kültürünün aşamalarına bağlı olarak (yâni ideolojik bir aşama olarak) çağımızda: Bir bilim önermesinden buyruksal bir ethik önermesinin mantıkça çıkmadığı sloganıyla kaydetmiştir. Örneğin, bu görüşe göre «sömürü kalkmalıdır.» dü-

şüncesiyle bütünleşen eleştiriler ya bilimsel değildir, bilimsel kılıkta değer yargılarıdır, ya da, eleştiriler bilimsel olduğu takdirde «sömürü kalkmalıdır» düşüncesiyle mantıkça bütünleşemez. Yukardaki felsefî slogana göre, kısacası, «sömürü» toplumsal bir olayın bilimsel anlatımı/eleştirisi olmaktan çok değerlendirici bir kavramdır.

Şimdi de: pozitivizm'in mantığa bağlanarak çözümleyici bir yöntemle geliştirdiği eleştiriler bilim sorunlarının ethik sorunlarından ayrılığını göstermişse bu neden suçlanmalıdır... diye akla gelebilir. Giderek bu geleneketen pay almış biri, bu tür karşı çıkmaları, mantığın gösterdiği bazı düşüncelere karşı çıkma olarak da yorumlayabilir. Böyle olmaktadır da, pozitivist geleneğin üzerinde yerleştiği önyargıları, düşünme huylarını eğitim sonucu belleyen bir kimse kolaylıkla bu yolda düşünebilir. (felsefenin ideolojik etkinliği). R. G. Collingwood gibi praksis felsefesinin önemli bir düşünürü, polizitivizmin değindiğim ideolojik etkinliği yüzünden belli bir çevrede yokumsanmıştır.

Bu örnek, felsefe araştırmalarının ethik araştırmalarıyla bütünlüğünü koruyup koruyamaması sorununun ve koruması gerektiği savının basit bir değerlendirmenin ötesinde «bilgi», «mantık», «anlam», «dil»[1] kavramları üzerinde köklü yorum ayrılıklarına dayandığına dikkatimizi çekmelidir. Praksis felsefesiyle pozitivizm arasında böyle yorum ayrılıkları vardır. Pozitivist bilgi teorisi ve mantık anlayışı ethik alanda bilimsel bir çözümlemeyi ilkece dışarda bırakmaya yelteniyordu. Praksis felsefesiyse içermektedir. Pozitivizm mantık adına praksis felsefesini «kalın kafalı», «dogmatik» kendiniyse «analitik», «ayrıntıya önem veren» bir felsefe akımı ola-

rak «(hiç olmazsa belli bir çevrede ve tarihsel kesitte) sunmayı başarmıştır. Kuşkusuz savlarını mantıklı olarak dile getirmiştir. Örneğin, bir bilim önermesinden buyruksal bir ethik önermesinin mantıkça çıkmadığı belli bir mantık ve bilim anlayışının sonucu olarak söylenmiştir. Diğer taraftan «düşünme», «bilme», «anlama», «adalet isteme»... kavramlarıyla «sosyal yapı», «sosyal pratik» (yahut geniş anlamıyla üretim ilişkileri), «tarih» kavramları arasındaki anlam ilişkilerini praksis felsefesi ortaya dökmüştür.

(Bitmedi)

o

BİZE GELEN ESERLER

- o *Merhaba Yurttaş:* Dr. Haydar Dümen. Yaşam Yayınları, İst. 1976. 10 TL. İsteme adresi: P.K. 60, Beyoğlu - İstanbul.
- o *Sen Tek Başına Değilsin* (Şiirler): Abdülkadir Bulut. Yonga Yayınları, İst. 1976, 10 TL. İsteme adresi: P.K. 984, İst.
- o *Gözbağı* (Roman): Erol Toy, May Yayınları, İst. 1976, 30 TL.
- o *Düşüş* (Roman): Albert Camus. Çeviren: Yalçın Tura. Varlık Yayınları, 2. basılış. İst. 1976, 10 TL.
- o *Beyaz Geceler* (Roman): Dostoyevski. Çeviren: Nihal Yalaza Taluy, Varlık Yayınları, 7. basılış, İst. 1976, 10 TL.
- o *Uçurumun Kıyısındaki Dünyamız:* Reré Dumont. Çeviren: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İst. 1976, 10 TL.
- o *Ömer Seyfettin* (Hayatı, Sanatı, Eseri). Hazırlayan: Yaşar Nabi. Varlık Yayınları. 7. basılış, İst. 1976, 8 TL.

BİR SORUŞTURMA
IV

Prens Lutfullah

SORU 5 — *Sabahattin Beyi ve sizi Sciences Sociales görüşüne götüren sebepler nelerdir?*

CEVAP — Toplumsal bilim ne bir felsefe öğretisidir, ne de toplumsal bir kuram. Sınıflama sistemi, gözlem yöntemi ve monografi incelemeleriyle, bağımsız bir bilim olarak çıkar ortaya. Tıpkı, kendilerine özgü sınıflama sistemleri olan Zooloji ve Botanik gibi.

Toplumsal bilim, bu nitelikleri dolayısıyle, incelenecek durumlara göre, bu alanda çalışanların elinde güvenilir bir denge ya da bir mihenk taşı olur ve bunlar sayesinde, halkların kökeni, oluşumu, eğilimleri ve yüzyıllar boyunca izledikleri yollar doğrulanabilir.

Çoğu kez çok karmaşık olan, özellikle de, tümdengelim yöntemleriyle çözülemez gibi görünen toplumsal olaylar karşısında, böyle değerli bir kesinlik aracına sahip bulunmak, ortaya konan sorunun anahtarına sahip olmak demektir.

Ağabeyimi kapıp kavrayan şey, toplumsal bilimin bu kesin niteliğidir.

Ağabeyim, bu bilimin önde gelen temsilcileri ile ilişki kurdu, bu bilimi derinlemesine inceledi ve sonunda yetkili bir uygulamacı olarak, Türkiye'de bu bilimin öncülüğünü yaptı.

Uğraş alanım olmayan, ama dolaylı olarak ilgilendiğim bu konuya beni sokan ağabeyim oldu.

SORU 6 — *Günümüzün politik cereyan ve mesele-*

leri karşısında «İlm-i içtimaî» görüşünün yeri nedir? Zamanla bir değer kaybetme hali varsa, sizce sebepleri nelerdir?

CEVAP — Bütün sorunlarınız içinde bu soru, en ağır basanıdır. Buna karşılık verebilmemi sağlayacak öğelere pek sahip olmadığım için, ayrıntılara giremeyeceğim bu konuda.

Yarım yüzyılın olaylarını ve büyük akımlarını toplumsal bilim açısından gözlemek, sonra da, somut olarak sentetik bir özetini vermek için, onları incelemek çok ilgi çekicidir kuşkusuz. Ne var ki, sabırlı ve uzun araştırmaları ya da çetin ve masraflı birtakım yer değiştirmeleri gerektirir. Gerçekte, ilkten şaşırtıcı görünen birtakım olayların kökenine inebilmek için, oluştukları yerde onları gözlemek, toplumsal bilim kalburundan geçirmek için, onları gün ışığına çıkarmak zorunludur. Oysa, çabalarımı bu yönde yürütmem, maddesel bakımdan olanaksızdı.

Birkaç yıl önce, bu konuda, ağabeyime rica etmiştim, yeni bir yöneltme kılavuzu edinme yolunda, bu sarıcı ve yararlı çalışmaya girişmesi için. Ne yazık ki, hastalığa çok yatkın bünyesi ve maddesel güçlükler, bu tasarıyı gerçekleştirmekten alıkoydu onu.

Bununla birlikte, uzun süreden beri tasarlanan araştırmalar, o gün bugündür, hep zihnimi kurcaladığı ve birçok bakımdan ilgi uyandırdığı için, Paris'e döner dönmez, toplumsal bilim alanında ortak çalışmalara girişebileceğimi umuyorum.

Sorunuzun ikinci bölümüne gelince, kullandığınız «kaybet» kelimesinin anlamı, pek kavrayamadığım için, bana biraz bulanık geldi. Eğer, «değer kaybeti» sözü,

«değer kaybı, değerden düşme», ya da buna benzer bir şey ifade ediyorsa, o zaman, sorunu şöyle sormalıydınız: «Eğer, zamanla toplumsal bilim eskirse, bu değerden düşmeyi nasıl açıklarsınız?»

Bu yorum düşüncenize uyuyorsa, cevabım şu olacaktır: Bir önceki bölümde, toplumsal bilimin değeri konusunda dile getirilen düşüncelerin uygulanması, bu soruya verilecek karşılıkta bulunmaktadır.

Bir felsefe, sosyoloji, hattâ bir din öğretisi eskiyebilir, gözden düşebilir ama, bir bilim, hiç bir zaman eskimez ve gözden düşmez. Toplumsal bilimin değerini yapan da budur işte. Bütün benzerleri gibi, toplumsal bilimin de, tamamlanmaya, zenginleştirilmeye, hattâ, kimi bakımlardan, yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır. Ama, temel değişmez, hep aynı kalır. Öğretilerin özelliği geçicilikse, bilimlerinki de —o kendilerine özgü— sağlamlıktır.

SORU 7 — *Sabahattin Bey'in fikir dünyasında, sosyalist literatürden tesiri var mıdır?*

CEVAP — Hiç kuşkusuz ki hayır! Toplumsal bilim (Sosyal bilim) ile sosyalizm birbirinin karşıtıdır. Çünkü, devletçiliğe karşı olan birincisi, kamusal hayatta «Adem-i merkeziyet»i, bireysel hayattaysa «teşebbüsü şahsi»yi (özel girişimi) öğütler. İkincisiyse, tam tersine, merkeziyetçilikten, güdümcülükten yanadır, dolayısiyle de devletçidir.

Zaten, ağabeyim, sosyalizmin ilkeleriyle açıkça savaştı, bu akımın en gözde temsilcilerini eleştirdi. Ben de, bütün varlığımla katılıyorum bu eleştirilere *(Galiba, şimdi baltayı taşa vurdum! Mille pardon.)*

SORU 8 — *Son yıllarda Türkiye'de uyanıp geliş-*

mekte olan Sabahattin ve fikirlerine sevgi ve yakınlık duyma hadisesini nasıl izah ediyorsunuz?

CEVAP — Son derece doğal olarak. Yüksek kafa yetileriyle zamanlarının üstüne çıkan insanlar, çoğu kez, bir nefrete, hattâ bir düşmanlığa konu olmazlarsa, kendi çevrelerinde, hemen hemen bilinmezler. Anlaşılmadıkları için. Ama, her şeyi yerli yerine oturtma bakımından yanılmaz olan zaman, olayları kendine göre bir düzene koyar. Zaman, bir yandan ileri gidenlerin hızını azaltırken, öte yandan, geri kalanların adımını hızlandırır. İlerleyen bu iki kişi arasındaki aralık, belli bir anda ortadan kalkar.

Birincisi yavaş yavaş mezara giderken, ikincisi, onun düzeyinde bulur kendini. Evrim yasası, kendi rolünü oynamış olur böylece.

Sabahattin'in durumu budur işte. Türkiye'de olup bitenler —söylemeye gerek var mı?— Türk aydınları çevresinin alabildiğine lehinedir. Bu gelişmiş ve değer bilir çevre, kendi yeteneklerine kurban gitmiş olan en değerli temsilcilerinden birinin anısına saygı duymaktadır.

Gelişmekte olan bu akım, henüz sınırlıdır. Ama, hiç kuşkusuz, genişleyecektir sonunda.

Şunu unutmamak gerekir, ki, her yanı ile seçkinler sınıfına bağlı olan bu adam, Türkiye'ye ilk dönüşünde, az kimsenin gördüğü, büyük bir gösteriyle karşılandı. Ne var ki, coşkun bir kitleden gelen bu gösteriler, Sabahattin'in ileri sürdüğü, tartıştığı, hattâ karşı geldiği düşüncelerden çok, zorbalığa kafa tutmuş olmasından, kendi özel yaşamından, doğru tahminlerinden kaynaklanıyordu.

Bu gösterilerde, iyiyi kötüden ayırdetme konusunda gözle görünür bir ize rastlanmamaktaydı. Âdeta, bulaşma yoluyla oluşan, büyük bir akımdan kaynaklanıyordu bu.

Bugün olup bitenlerin anlamıysa, bambaşkadır.

Ayrıca,, bu anma 'törenlerinin düzenlenmesindeki özgürlük de kayda değer. Demek ki, düşüncelerin akışına engel yok artık!

Ben kendim, kafa kültürü ataklığı ile atbaşı beraber giden bu güzelim topluluğa yalnız minnet değil, hayranlık da duymaktayım.

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Çağdaş Arap Şiiri* (Güldeste): Türkçesi: Nuri Pakdil, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara 1976, 20 TL. İsteme adresi: Edebiyat Dergisi: P.K. 50, Bakanlıklar - Ankara.

o *Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik* (Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu?): Rasih Nuri İleri. Anadolu Yayınları, İst. 1976, 15 TL.

o *V. İ. Lenin II:* Henri Lefèbvre. Çeviren: Rasih Nuri İleri. Anadolu Yayınları, İst. 1976, 25 TL.

Son baskı tarihi : 30.4.1976

Yakında

ÇAN YAYINLARINDA

Vedat Günyol

ÇALA KALEM

(Eleştiriler

o

Saint - Just

DEVRİMLE GELEN

Çeviren :
Vedat Günyol

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı: 7.50 TL.